

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Katedra literární kultury a slavistiky

Krakovský Wawel jako kulturní fenomén

Zuzana Kuželová

Bakalářská práce
2018

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Zuzana Kuželová**
Osobní číslo: **H14007**
Studijní program: **B7310 Filologie**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Slavistická studia zemí Evropské unie (dvouoborové): Polština
Název tématu: **Krakovský Wawel jako kulturní fenomén**
Zadávací katedra: **Katedra literární kultury a slavistiky**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Student/ka zpracuje problematiku krakovského Wawelu jako kulturně historického fenoménu. Popíše Wawel jako architektonický a kulturní objekt a analyzuje jeho roli historického symbolu s originálními atributy. Práce bude mít kompilační a analytický charakter.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná**

Seznam odborné literatury:

WINDAKIEWICZ, Stanisaw, Dzieje Wawelu, Kraków 1991. Miasto Kraków. Cz. 1, Wawel, Jerzy Szablowski (red.), Warszawa 1965. Cracovia Artificum : supplementa. Teksty źródłowe do dziejów kultury i sztuki z archiwaliów kurialnych i kapitulnych w Krakowie 1441-1450, Bolesaw Przybyszewski (ed.), Kraków 1993. WYROZUMSKI, Jerzy, Cracovia mediaevalis, Kraków 2010.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Michal Téra, Ph.D.

Katedra literární kultury a slavistiky

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2016**

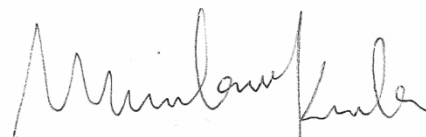
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

PhDr. Miroslav Kouba, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlášení

Čestně prohlašuji, že tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Mladoticích dne 21. června 2018

Zuzana Kuželová

Poděkování

Děkuji dr. Michalu Térovi za odborné vedení práce, věcné připomínky, dobré rady a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce. Velké díky si také zaslouží dr. Joanna Ewa Marek, která mi velice pomohla s výběrem vhodné literatury.

Anotace

Předkládaná práce se zabývá krakovským návrším Wawel, na něm umístěným královským hradem i katedrálou. Práce letmo předesťtírá historii objektu, důraz však klade na způsob zobrazení Wawelu v polském umění, především literatuře.

Klíčová slova

Wawel, Krakov, symbolika Wawelu, umění v Polsku

Title

Wawel in Kraków as a Cultural Phenomenon

Annotation

This thesis deals with the Krakow Wawel Hill, the royal castle and the cathedral. The work focuses briefly on the history of the building, but it emphasizes the way Wawel is portrayed in Polish art, especially literature.

Keywords

Wawel, Kraków, symbolism of Wawel, Art in Poland

Obsah

ÚVOD	9
1. TRADICE SYMBOLIKY WAWELU	11
1.1. Původ.....	13
1.1.1. Wincenty Kadłubek	13
1.1.2. Marcin Bielski	14
1.2. Zobrazení katedrály.....	15
1.3. Wawel jako „kniha dějin“	17
1.4. Panteon.....	20
2. WAWEL 19. STOLETÍ NEJEN V LITERATUŘE	22
2.1. Wawel ve výtvarném umění Michała Stachowicze	24
2.2. Wawelské návrší v tvorbě Saturnina Świerzyńskiego	26
2.2.1. Literární činnost Saturnina Świerzyńskiego.....	27
2.2.2. Výtvarná činnost Świerzyńskiego	28
2.3. Tarnowského zobrazení Wawelu	29
2.4. Romantické sídlo Juliusze Florkiewicze.....	31
2.5. Patriotismus na Wawelu – přenesení těla Adama Mickiewicze	32
3. POHLED STANISŁAWA WYSPIAŃSKÉHO	37
3.1. Wyzwolenie.....	39
3.2. Akropolis.....	41
3.3. Výtvarná činnost Stanisława Wyspiańskiego	44
3.3.1. Zobrazení Wawelu	45
4. POVÁLEČNÝ WAWEL.....	47
4.1. Spása	47
4.2. Lekce Wyspiańskiego	49
4.3. Vzor řádu.....	51

5. ZÁVĚR	56
Summary	59
Streszczenie	61
Obrazová dokumentace.....	63
Seznam pramenů a literatury	72
Prameny	72
Literatura	73

ÚVOD

Předkládaná práce se zabývá krakovským návrším Wawel, na něm umístěným Královským hradem i Katedrálou sv. Stanislava a sv. Václava. Spolu s historickým centrem Krakova se nachází na Seznamu světového dědictví UNESCO. Práce se však nevěnuje historii nebo architektuře daných objektů, jelikož prací s podobnou tematikou vznikla již celá řada. Budu se v této práci zabývat především stylem zobrazení Wawelu v polském umění, v první řadě v literatuře. Cílem práce je tedy poskytnout přehledný souhrn způsobů zobrazení a vnímání Wawelu v polské umělecké sféře.

Práce je rozdělena do čtyř základních kapitol. První kapitola představuje základní náhled do tradice symboliky Wawelu od nejstarších děl. Problematika významu symboliky Wawelu se však prolíná celou prací a snaží se jí objasnit. K vyjasnění problematiky poslouží i názorné ukázky některých děl. Největší pozornost je věnována období 19. a 20. století. Jedna celá kapitola je tak tedy věnována významnému umělci Stanisławu Wyspiańskému. V ostatních kapitolách poukazují na význam a symboliku Wawelu na příkladu většího množství autorů a jejich děl.

Na tomto místě bych ráda poukázala na některé těžkosti, které se při psaní předkládané práce vyskytly. V českém prostředí neexistuje literatura, která by se přímo danou problematikou zabývala. A existuje jen několik polských publikací, zabývajících se touto tematikou. Nebylo tedy jednoduché vyjasnit veškeré významy děl. Tato skutečnost má však jednu nespornou výhodu a to, že má práce může poskytnout snazší nahlédnutí do dané problematiky v českém prostředí.

Stěžejní tvorbou pro mé vlastní zasvěcení do problematiky se staly především práce autorů, kteří sami měli silnou vazbu ke Krakovu – profesor Jerzy Banach a profesorka Ewa Miodońska-Brookes. Jerzy Banach byl historikem umění, kurátorem Ikonografického oddělení Wawelu, dlouholetým ředitelem Národního muzea v Krakově i členem Komise historie umění Polské akademie věd (oddělení v Krakově). Podnětná pro mne byla jeho díla, která se zabývala především ikonografií – *Dawne widoki Krakowa* (1983)¹, *Michała Stachowicza „Monumenta regum Poloniae Cracoviensia“* (1976). Ještě více by mi posloužila jeho *Ikonografia Wawelu* (1977), která původně vznikla jako jeho dizertační práce. Toto dílo se mi bohužel nepodařilo sehnat.

Úspěšnější jsem byla při hledání prací, které napsala profesorka Ewa Miodońska-Brookes, autorka mnoha knih, badatelka zaměřená na polské i evropské drama. Pracovala

---

¹ První vydání vyšlo roku 1967, druhé vydání z roku 1883 bylo doplněno dalšími aspekty.

jako profesorka na fakultě polonistiky Jagellonské univerzity, ale pracovala i na Státní vysoké škole divadelní. Publikovala mimo jiné díla *Studia o kompozycji dramatów Wyspiańskiego* (1972), *Wawel – „Akropolis”. Studium o dramacie Stanisława Wyspiańskiego* (1980), *Tradycja symboliki Wawelu w polskiej literaturze* (1991). Tato její díla hodnotím velice kladně a byla pro mě značně přínosná. Čerpala jsem samozřejmě i z řady jiných děl, která jsou uvedena níže v seznamu použité literatury.

1. TRADICE SYMBOLIKY WAWELU

Krakov a Wawel tvoří od dávných časů nerozdělitelný celek. Jestliže město s hradem nebereme pouze jako utilitární lidské dílo, ale chápeme je jako umění, je tedy jejich rysem inspirace k vytváření dalších nových děl. To činí z Krakova a Wawelu zdroj celého rozsáhlého prvku národní kultury od časů staropolských až po současnost. Vznik tohoto prvku souvisí s reálnou úlohou místa. Město plnilo funkci hlavního města, sídla královského i biskupského.² Čili element národní kultury je svázán s ideou formování polské státnosti. Město plnilo i roli symbolického centra v rovině kulturní.

Krakov a Wawel, výsledek tvorby několika pokolení, nabraly časem význam míry a systému odkazů, podle kterých bylo chápáno a oceňováno vlastní místo ve světě, úlohy a aspirace. To je rys kultury mnohých společenství a národů, projevující se zvláště v tvoření mytických vyobrazení počátků národa, společenství anebo státu. Jeho individuální průběh a podoba vykresluje jakousi pospolitost v jedinečném rozměru a poskytuje osobitost. Viditelné je to přinejmenším v souhrnu tradic kulturních společností blízko provázaných, spoluvytvářejících větší etnické, geografické, historické a duchovní celky. V případě prvku krakovsko-wawelského tvoří především okruh slovanské kultury. Komplikovaná konfigurace analogických prvků kultury polské, české či ruské, odhaluje rozmanitost cest stmelujících jednotlivé národní tradice s celistvostí kultury středomořské.³ Existuje tedy jakási univerzálnost některých elementů evropské kultury, což je vidět na paralelách. Např. podobnost prvku Krakova a Wawelu s českou Prahou a Vyšehradem nebo ruské Moskvy a Kremlu.⁴

Dalším krakovsko-wawelským rysem v polské tradici je bezprostřední kontakt, osobité pouto a reakce člověka ve styku s městem. Díla, která se zmiňují o krakovsko-wawelském tématu nebo je dokonce krakovsko-wawelské téma jejich hlavním předmětem, se skládají ze silně různorodé palety záběrů obdivu a náklonnosti, jak i zasmušilosti a beznadějnosti.⁵ Svědectví poskytují rozmanitá díla, především polských tvůrců, související s krakovsko-wawelskou tradicí; od *Kroniky* polských dějin historikografa a krakovského biskupa Wincenta Kadłubka (ok. 1150 - 1223), pláten s historickou tematikou malíře a filosofa dějin

---

² WYROZUMSKI, Jerzy. *Cracovia Mediaevalis*. Kraków: Avalon, 2010, s. 519. ISBN 978-83-60448-95-3, s. 49 – 53.

³ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. Tradycja symboliki Wawelu w polskiej literaturze. In: *Ruch Literacki* 4 (187), Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydaw. PAN, 1991, s. 299 – 315 (17). ISSN 0935-3502, s. 299 – 300.

⁴ MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Ze slovanských legend a pověstí*. Praha: Melantrich, 1975, s. 370. ISBN 32-020-75.

⁵ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 300.

Jana Matejki (1838 – 1893) anebo malíře, grafika a kreslíře Leona Wyczółkowského (1852 – 1936), přes tvorbu básníka, dramatika, malíře, grafika i scénografa Stanisława Wyspiańskiego (1869 – 1907), až po texty poety, esejisty a překladatele Juliana Przybosia (1901 – 1970), publicisty, esejisty i literárního kritika Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (1919 – 2000), básníka, esejisty a tvůrce rozhlasových her Zbigniewa Herberta (1924 – 1998) či díla literárního kritika, esejisty, prozaika a scénáristy Andrzeje Kijowského (1928 – 1985) i dalších.⁶

Literatura zabývající se symbolikou Wawelu byla tvořena přibližně ve třech fázích, rozdílných stupněm intenzivnosti, bohatství i kadence významů, které se v ní objevovaly. Prvním předělem můžeme označit ztrátu úlohy Wawelu jako hlavní královské rezidence a postupné zanikání charakteru hlavního města na počátku 17. století. K oživení wawelského tématu došlo na přelomu 18. a 19. století, v souvislosti s politickým zklamáním polského národa z rozdělení Polska. Oživení trvalo se stále rostoucí intenzivností až do překonání tohoto těžkého období a opětovného vytvoření suverénního polského státu po první světové válce roku 1918. A třetím zlomem, tak jako u mnoha jiných národů, byla druhá světová válka.⁷ Tato fáze je doposud otevřená a stále je reflektována v mnohých dílech nejen polských autorů.

Vývoj prvku symbolického významu Wawelu v celé tradici národní kultury odráží také tendence ideologizace, připisování mu patriotické a vzorové role na úrovni politicko-historické. Tento tlak vyjadřují dvě hesla: „Wawel – kniha dějů“⁸ a „Wawel – Akropolis“. Knihou dějů je myšlena role kognitivní a ilustrativní symbolu ve vztahu s reálnými historickými událostmi. Motiv Akropolu oproti tomu představuje odkaz podstaty a hodnot existenciálních, morálních, duchovních, civilizačních i estetických.⁹ Na základě těchto různých předpokladů nepřestala být historie důležitou součástí symbolických obsahů vnímání Wawelu, zůstala především v podobě historicko-filosofických motivů.

---

⁶ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 300.

⁷ Tamtéž, s. 301.

⁸ Zmiňují např. Józef Olechowski a Józef Mączyński. Viz oddíl Wawel jako „kniha dějin“.

⁹ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 301.

1.1. Původ

1.1.1. Wincenty Kadłubek

U zrodu symboliky Wawelu jako motivu národní kultury stojí legenda o založení.¹⁰ Vyskytuje se zde typický element mytických příběhů o formování kmenových či národnostních center, jejichž vzorec vytvarovala už starověká tradice. Obzvláště bohatě a esteticky pozoruhodně je legenda podaná v *Kronice* mistra Wincenta Kadłubka, historiografa a krakovského biskupa.

„A tak bylo na skále založeno slavné město, podle Kraka nazváno Krakovem, aby věčně žila památka Kraka. Pohřební obřady trvaly až do zakončení vybudování města. Někteří jej nazývali Krakovem podle krákání krkavců, kteří se tam sletěli na zdechlinu bestie.“¹¹

V Kadłubkově verzi průběh vyprávění zdůrazňuje nejen hlavní spojení vzniku sídla s osobou legendárního vládce – pokořitele bestie, ale i představuje sídlo jako odměnu pro krále, symbolický pomník, mohyla. Kadłubkův pohled na původ rezidence předpovídá svým způsobem trvalé vepsání Wawelu do specifického topografického uspořádání, které postupem času nabývá metaforického smyslu. Postupně v tomto smyslu přibýly i další památné mohyly – pomníky velkých historických postav,¹² např. kopec Kraka, Wandy, Kościuszki a Piłsudského. Vznik těchto mohyl můžeme chápat jako symbolické gesto, které reprezentuje spojení s legendární nebo historickou postavou hrdiny.

Kadłubkova *Kronika* je rozdělena do čtyř částí, které byly napsány latinsky. Wincenty Kadłubek pravděpodobně začal svou práci na *Kronice* okolo roku 1190 a pracoval na ní až do roku 1208, kdy byla jeho činnost přerušena. Toho roku se stal Kadłubek krakovským biskupem. Jeho *Kronika* zahrnuje příběhy od dávných časů až do roku 1202. *Kronika* byla poprvé vydána až roku 1612 v latinském jazyce. Polského vydání se dočkala až roku 1862. Vedle *Kroniky* (*Cronica et gesta ducum sive principum Polonorum*, vznik přibližně mezi lety

¹⁰ BOHDANOWICZ, Halina. *I zawsze Kraków*. Warszawa: Sport i Turystyka, 1980, s. 239. ISBN 83-217-2299-7, s. 6.

¹¹ PRZEDZIECKI, Andrzej (ed.). *Magistri Vincentii episcopi Cracoviensis Chronica Polonorum sive originále regum et principum Poloniae*. Kraków, 1862, 537 s., s. 11 – 12.
„Immo in scopulo olophagi fundata est urba insingnis a nomine gracci dicta Cracovia, ut eterna graccus viveret memoria. Nec prius ab exequialibus cessatum est obsequiis, quam urbis consummatione clauderentur. Quam quidam a crocitate corvorum, qui eo ad cadaver confluerant, craccoviam dixerunt.“

¹² PIERADZKA, Krystyna. Kraków w relacjach cudzoziemców X – XVII wieku. In: *Rocznik Krakowski* 28, Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1937, s. 183 – 224 (42). ISSN 0080-3499, s. 183 – 195.

1113 – 1116) Galla Anonima se jedná o hlavní zdroj vědění o polských dějinách do konce 12. století.

1.1.2. Marcin Bielski

Cesta stop zanechaných symbolických znaků vázaných na Wawel soustředí pozornost na objektivní hledisko a inklinuje k otázce, jak přenést vlastnosti hmotné substance předmětu na symbolický obraz. Tento úkaz dosvědčuje i *Kronika wszystkiego świata*, kronikářský text Marcina Bielského z roku 1551.¹³ Marcin Bielski (ok. 1495 - 1575) byl vojákem, historikem i renesančním satirickým spisovatelem a překladatelem. Jeho význačné dílo *Kronika wszystkiego świata* představuje historii od dob starozákonních, přes antické Řecko a Řím, středověk, až po události z autorovi současnosti, do roku 1550.¹⁴

Mezi rozličnými tématy jeho díla nechybí ani portrét Krakova, královského hlavního města prožívajícího tehdy celkový rozkvět své velkoleposti. Vyobrazení města doplňuje a rozvíjí ilustrace legendárního krále Krak s Wawelem v pozadí.¹⁵ Hrad vládce je zde vykreslen jako hlavní prvek Krakova, města, které se mohlo rovnat německým i italským městům velikostí, blahobytem i pořádkem.¹⁶ Bielski zde s využitím dvojího porovnávání sugestivně a stručně popisuje Krakov. Nejprve jej přirovnává k loutně, díky jeho oblému půdorysu, poté používá paralelu s orlicí. Hlavu orlice tvoří hrad, Grodzka ulice šíjí a křídly jsou předměstí.¹⁷ Výběr objektů porovnávání svědčí o poetickém způsobu vidění města. Takovýto poetický smysl vnímání se objevoval i v mnoha dalších pozdějších představeních Krakova a Wawelu.

Bielski tedy potvrdil oddanost a svědomitost vztahu Wawelu s městem tak, že spolu vytvářejí harmonizující celek. Wawel zde zcela nezastupuje město, vystupuje spíše jako dominanta, hierarchicky nejvyšší element celku, tedy hlava orlice, hlavice nástroje. Orlice je shodně spojena i se znakem státu a odkazuje na heraldické vyobrazení. V okruhu základní zvířecí symboliky je jí připisována nejvyšší hodnota a také vysoké hodnoty zakořeněné ve sféře duchovní, antropologické, estetické i politické.¹⁸ Loutna, hudební nástroj, umocňuje symboliku svázanou se sférou uměleckou a tvůrčího ducha.

¹³ Miodońska-Brookes, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 304.

¹⁴ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 2. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1992, s. 320. ISBN 8-39002-030-0, s. 188.

¹⁵ Banach, Jerzy. *Dawne widoki Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1983, s. 240. ISBN 83-08-00713-9, s. 45.

¹⁶ Tamtéž, s. 47.

¹⁷ Tamtéž, s. 51.

¹⁸ Heraldika. In: *Ottův slovník naučný, díl jedenáctý*. Praha: Argo, 1998, s. 1066. ISBN 80-7203-180-5, s. 127 – 135.

V staropolské kultuře symbolika Wawelu vyjadřuje především ideu dokonalé a harmonické soudržnosti mnoha elementů, které stvrzují pocit kolektivní identity, plného a svobodného rozvoje. Wawel byl tedy znakem tohoto celku a působil jako jakési heslo v abstraktním schématu soustřednosti, kde byl hrad středovým bodem myšlení národa a státu.¹⁹

1.2. Zobrazení katedrály

Soustředění zájmu na reálnou podobu Wawelu a individuální rysy jeho podoby bylo doménou ilustrací, které těžily z estetických hodnot. Jedná se především o dřevoryty z přelomu 15. a 16. století. Pozornost si zaslouží fakt, že v grafické podobě vyobrazení Wawelu zosobňuje krásu a harmonii především katedrála, nikoli jen hrad.²⁰ Tvar katedrály a jejích věží se podílí na efektu monumentálnosti a malebnosti. Zdůraznění katedrály sv. Stanislava a sv. Václava na zobrazení Wawelu i města podtrhuje centrální motiv wawelské symboliky.

Přesunutí vážnosti z hradu na katedrálu souvisí s historickým předělem v druhé polovině 18. století, tedy s aktem záborů. Tato katastrofa s sebou nesla proces degradace a odsunutí Wawelu i Krakova na okraj dějin i povědomí Poláků. Hrubost uchvatitelů a jejich zřejmé a bezohledné úsilí přervání vazeb národa s jeho minulostí, jasně ovlivnilo vidění Wawelu. Reálné ničení podstaty Wawelu se začalo projevovat hanobením hradu přeměněním na kasárny a sklady okupačních vojsk, která obsadila dávné místo králů, dvořanů i církve.²¹ Proměna hradu v citadelu nepřítelů se v kolektivním vnímání rovnalo vyjmutí Wawelu z organického celku, který vytvářel spolu s městem. Krakov taktéž zůstal odříznutý od svých teritoriálních vazeb. Poláci, hledící na osud královského hradu, tak začínali ve Wawelu vidět svou zbořenou Tróju, ztracený Sión, Jeruzalém. Idea vážnosti království přetrvávala spíše jen jako nekropole uvnitř katedrály a v jejích kryptách.

Symbolické významy Wawelu byly oporou především v konstrukcích paradoxů a v napětí mezi sémantickým polem života a smrti.²² Katedrála, na rozdíl oproti hradu, zůstala dostupná veřejnosti.²³ Převzala tak na sebe zastupující roli ve sféře udržování národního

---

¹⁹ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 305.

²⁰ FABIAŃSKI, Marcin. *Złoty Kraków*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2010, s. 334. ISBN 978-83-08-04442-1, s. 127 – 135.

²¹ SKOWRON, Ryszard. *Wawel. Kronika dziejów*. Kraków: Nowa Galicja, 2001, s. 367. ISBN 83-88476-05-X, s. 249 – 253.

²² MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 305.

²³ WINDAKIEWICZ, Stanisław. *Dzieje Wawelu*. Kraków: Wydawnictwo Wawelskie, 1991, s. 237. ISBN 83-85347-00-3, s. 202 – 206.

vědomí. Bezprostřední spojení s katedrálou, ať už ve formě pouti, poznávací výpravy anebo každodenního kontaktu, podněcovalo představy a vzpomínky.

Faktorem dokreslujícím vzrůst zájmu o Wawel se staly nové proudy evropské kultury. Objevila se fascinace národní a civilizační minulostí i duchovní individualitou dávných věků a etnických prostředí. Pro polskou duchovní atmosféru se ukázala jako velice důležitá činnost sbírání pamětihodností, obnova či rekonstrukce památek i rozvoj archeologie a etnografie. Přímou v Krakově působili učenci, především historici a historiografové, kteří se nevyhýbali ani literární činnosti. Mezi ně můžeme zařadit například Ludwika Łętowského a Józefa Szujského.

Ludwik Łętowski (1786 – 1868) byl krakovským pomocným biskupem, historikem i literátem, byl dokonce členem senátu Svobodného města Krakova. Působil pod pseudonymem Bartłomiej Podgórczanin a mezi jeho nejdůležitější díla patří *Katedra krakowska na Wawelu* (vydáno v Krakově roku 1859), *Katalog biskupów, prałatów i kanoników krakowskich* (4 svazky vydané v Krakově v letech 1852 – 1853) a také *Wspomnienia pamiętnikarskie* (vydáno ve Vratislavi roku 1952). Ve svém díle *Wspomnienia pamiętnikarskie* zmiňuje mimo jiné mnoho zajímavostí ze svého mládí v městě Bobowa. Vypráví také o své účasti na kulturním společenském životě v Krakově, kde provozoval salón, kam chodívali tamější umělci, kupříkladu básník, dramatik a tvůrce paměti Aleksander Fredro (1793 – 1876), poeta a geograf Wincenty Pol (1807 – 1872), spisovatel, literární kritik, publicista, překladatel a účastník listopadového povstání Lucjan Siemieński (1807 – 1877) či spisovatelka Karolina Wojnarowska (1814 – 1858).²⁴

Józef Szujski (1835 – 1883) byl polským historikem, publicistou, poetou, prozaikem a spoluzakladatelem měsíčníku *Przegląd Polski*. Byl prvním generálním sekretářem Polské akademie dovedností v Krakově (Polska Akademia Umiejętności). Podílel se i na politickém dění. Účastnil se haličského zemského sněmu a později byl dokonce i poslancem Říšské rady. Byl také členem politického konzervativního proudu „*Stańczycy*“, který působil v druhé polovině 19. století v oblasti Haliče. Pojmenování „*Stańczycy*“ je odvozeno od politického pamfletu *Teka Stańczyka* (vydáno v Krakově roku 1870), na jehož tvorbě mimo Józefa Szujského spolupracoval ještě literární historik a kritik Stanisław Tarnowski (1837 - 1917), politik a publicista Ludwik Wodzicki (1834 – 1894) i politik, režisér, divadelní kritik a historik Stanisław Koźmian (1836 – 1922). Mezi další významné počiny Józefa Szujského patří spoluúčast na vzniku krakovské historické školy, která se zabývala Polskou historií

---

²⁴ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 9. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1994, s. 320. ISBN 8-85176-012-6, s. 226.

a bádała nad příčinami polských neúspěchů. Vedle již zmíněného díla *Teka Stańczyka* napsal například také *Dzieje Polski* (Dějiny Polska; čtyři svazky vydané ve Lvově v letech 1862 až 1866), *Kilka prawd z dziejów naszych. Ku rozważeniu w chwili obecnej* (Několik pravd z naší historie. K rozvaze v současné chvíli; vydáno v Krakově roku 1867), *Historyi polskiej treściwie opowiedzianej ksiąg dwanaście* (Dvanáct knih stručně vyprávěných polskou historií; vydáno ve Varšavě roku 1880) anebo veršovaný román *Pan Rożnowa* (poprvé vydán roku 1858 v časopise *Dziennik Literacki*).²⁵

V Krakově se také objevuje nový pohled na ochranu hmotných památek, především wawelského návrší. To vše vedlo k oživení zájmu o kulturu i její historii a inspirovalo nejen literáty k tvorbě, která se zabývala Wawelem obecně i wawelskou symbolikou.²⁶

1.3. Wawel jako „kniha dějin“

Okruh symbolických interpretací Wawelu, ustálený v průběhu 19. století, se soustředil okolo porovnávání aktuální doby s minulostí i tradicí. Charakteristickým rysem tohoto okruhu je dominance děl inspirovaných bezprostředním stykem s Wawelem, a tak využívajících konkrétních motivů přítomných v jeho umělecké podstatě. Díky osobní zkušenosti je u nich i specifické rozvrstvení a upřesnění symbolických významů. Převažuje u nich retrospektivní přístup. Wawel líčen jako symbol velké, předchozí a uzavřené historické éry, jako symbol toho, co zůstalo nenávratně ztracené.²⁷ Nejvíc doslovná či jednoznačná porozumění této ideje představují Wawel, především pak katedrálu se všemi jejími pomníky, oltáři, gobelíny anebo relikviáři, jako uměleckou ilustraci a souhrn polské historie, událostí i jejich hrdinů. Wawel, jako kniha dějin, tudíž uděluje lekci z národní historie a apeluje patriotické cítění.

Mezi prvními, kdo přirovnal Wawelské návrší, především ale katedrálu, ke knize či dokonce kronice polských dějin, byl biskup Józef Olechowski (1735 – 1809). Jeho tvrzení se dochovalo v deníkových zápiscích krakovského rodáka a primátora Filipa Nereusze Lichockého (1749 - 1806). Biskup Józef Olechowski prováděl krále Stanisława Augusta Poniatowského po katedrále a vyprávěl mu.²⁸

---

²⁵ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 17. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 320. ISBN 8-38660-016-0, s. 19 – 20.

²⁶ FRYCZ, Jerzy. *Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795-1918*. Warszawa: PAN, 1975, s. 343. S. 93 – 112.

²⁷ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 306.

²⁸ ZIEJKA, Franciszek. Wawelska katedra – kamienna księga dziejów Polski i kościoła. In: *Czasopismo Techniczne. Technical Transactions*, 19 (108). Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011, s. 340 – 344 (5). ISSN 0011-4561, ISSN 1897-6271, s. 340 – 341.

„Tolik vazeb má tato bazilika s historií polského národa, tolik s časy blahobytu i s různými událostmi této monarchie, že pokud by nebylo žádné psané historie polských zemí, stěny a mramory by ji mohly z velké části vyprávět.“²⁹

Roku 1845 spisovatel a politický aktivista Józef Mączyński (1807 – 1862) rozvinul pojem knihy dějin polského národa na kamennou knihu dějin. Ve svém díle *Pamiętka z Krakowa* (třísvazkové dílo vydané roku 1845 v Krakově) se nezamýšlí jen nad přirovnáním Wawelu ke knize dějin, ale i nad pojmem panteon polského národa.

„Mezi všemi kostely, které Krakovu získaly přívlastek druhý Řím, se patří uznat prvenství katedrálnímu kostelu, tomu křesťanskému a polskému Panteonu... Zde, mezi Bohu svěřenými památkami a vzpomínkami, žiješ velkým životem minulosti, zde, jestliže umíš jen číst pocitem, stavba stane se ti kamennou knihou dějin země i církve a budeš v ní číst to, co tě uchvátí, rozlítí, naučí i ctnostným učíní.“³⁰

Dalším tedy přirovnáním pro Wavel je „kamenná kniha dějin“. Tímto výrazem bylo hlouběji popisováno osobní chápání minulosti a jejích relací, jak nekriticky, tak i s hořkými obviněními.³¹ Častěji však knihy obsahovaly velebící části než hanobící. Například významný polský poeta romantismu Zygmunt Krasiński (1812 – 1859) své dojmy z Wawelu popisuje jako vize dávného Polska, které povstalo na jeho volání. Přirovnává ho k velkému štítu proti nevěřícím, kteří soužili Evropu v obrovských bojích, od Konstantinopole až po Vídeň.

---

²⁹ LICHOCKI, Filip. *Dyaryusz przyjazdu Nayaśnieyszego Stanisława Augusta Króla Polskiego szczęśliwie nam teraz panującego do Miasta Stołecznego Krakowa powidzeniu się z Józefem II. Cesarzem Rzymsko-Niemieckim y Katarzyną II Imperatorową Rosyjską. Na granicy państwa swojego spisany.* Kraków: Kosztem y drukiem Ignacego Grebla, 1787, s. 106. S. 6 – 7.

Vlastní překlad z:

„Tyle ta bazylika ma związków z dziejami narodu polskiego, tyle z epokami pomyślności i różnych przypadków tej monarchii, iż gdyby żadnej nie było pisanej historii krajów polskich, ściany i marmury jej w większej części poznać by ją dały.“

³⁰ MĄCZYŃSKI, Józef. *Pamiętka z Krakowa. Opis tego miasta i jego okolic. Cz. 1.* Kraków: J. Czech, 1845, s. 227. S. 3.

Vlastní překlad z:

„Spomiędzy wszystkich kościołów, które Krakowowi wyjednały imię drugiego Rzymu, pierwszeństwo przynależny kościołowi katedralnemu, temu chrześcijańskiemu i polskiemu Panteonowi... Tu, wśród powierzonych Bogu pamiątek i wspomnień, żyjesz wielkim życiem przeszłości, tu, jeżeli tylko umiesz czytać uczuciem, gmach ten stanie ci się kamienną księgą dziejów kraju i kościoła i będziesz w niej czytał to, co cię zachwyci, rozczuli, nauczy i cnotliwym uczyni.“

³¹ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 307.

„Velké a nádherné, blyštící se zbraněmi, hlasité křikem, harmonické písní – štít proti nevěřícím, ochraňující Evropu v obrovské válce, od bran Konstantinopole po hradby Vídně [...] to je zakončená minulost, naplněná, poetická.“³²

Pro Krasińského, i pro mnoho jiných, může být milost už jen předmětem rozjímání, tak jako umění. Nejcharakterističtějším rysem tvorby Zygmunta Krasińského bylo zobrazení utrpení, ničení i smrti, zároveň však líčil vnitřní konflikt mezi konvencemi a étosem romantického národně-osvobozenického boje. V jeho pozdějších dílech rozpaky vymizely a útvary byly příznačné poselstvím křesťanské etiky a postupně doplněné i o mesiášskou myšlenku. Tyto rysy jsou viditelné např. v jeho díle *Przedświt*, jenž psal v letech 1841 – 1843 (vydáno anonymně roku 1843 v Paříži).³³

Krasińského současníkem, který zahrnoval do své tvorby také Wawelské návrší, byl i znamenitý básník Edmund Wasilewski (1814 – 1846). Wasilewski byl již od mládí svázán s Krakovem, není se tedy čemu divit, že jeho tvorba je silně tímto městem ovlivněna. Jeho silná vazba je zobrazena v epické básni *Krakowiaki* (1840), která je založena na lidových písních z oblasti Krakova. Edmund Wasilewski napsal i díla související přímo s Wawelem, například epickou báseň *Dzwon Wawelski* (1841) anebo *Katedra na Wawelu* čili *Katedrála na Wawelu*, která poprvé vyšla roku 1841. V jeho díle se objevuje charakteristické motto:

„*Dům tento stane se příslovným všem kolemjdoucím; žasnouce budou se tázati: Proč tak učinil Hospodin zemi této a domu tomuto?*“³⁴

Motto, kterým autor dílo opatřil, akcentuje problematiku smlouvy národa se svým Bohem, příslibem věrnosti i zradou, která je zdrojem zla a neúspěchu. Wasilewski našel symbolickou podstatu Wawelu v analogii s dějinami biblického Izraele a Šalamounova chrámu.³⁵

---

³² KRASIŃSKI, Zygmunt. *Listy do Henryka Reeve*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, s. 1463. ISBN 83-06-00101-X, s. 117.

Vlastní překlad z:

„*Wielka wspaniała, iskrząca od broni, huczna od krzyku, harmonijna od pieśni – tarcza przeciw niewiernym, osłaniająca Europę, w gigantycznej walce, od bram Konstantynopola po mury Wiednia [...] oto przeszłość skończona, wypełniona, poetyczna.*“

³³ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 8. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 320. ISBN 8-38660-007-1, s. 149.

³⁴ HEJČL, Jan. *Bible česká. Díl prvý: Knihy starého zákona*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1917, s. 1348. Druhá kniha Paralipomenon, s. 1153.

³⁵ WASILEWSKI, Edmund. *Katedra na Wawelu*. Poznań: Księgarnia N. Kamińskiego i Spółki, 1846, s. 35.

„Slyšíš, jak Visla nařiká,
Jak smutně po skalách šumí?
Jak vidím bolest v tvé tváři,
Marně ji pýcha tlumí.
Ach! Nešetří slzu jedinou,
Pro naši vlast nebohou!

[...]

To synové století deseti,
To naši velcí předkové;
Slavní v boji setnutí,
V obřadech lidu, po hlavě!
Podívej, jak v páry se spojují,
A okolo svých hrobů krouží.

Na chvíli si vzali tělo,
Koukají očima slzavýma;
Zemi zalili svou slávou,
Jejich dětem zemi vzali!
Zazpívali píseň smuteční,
Do starých hrobů se uložili!

Z rozsáhlé kdysi oblasti
Zůstal jim Wawel – na hroby!...
A vnukům – oděv smuteční
Za chatrčí – duch šibeniční,
Mrázivé Sibíře poryvy,
Nebo zlaté pleny!³⁶

Katedrála na Wawelském pahorku byla nazývána různě, od „knihy dějin“ přes „epopej zakletou v kámen“, „píseň dějin“, až po „list znamenitého zpěvníku“.³⁷ Všechny interpretace podtrhovaly především uměleckou hodnotu, současně povznášely a poetizovaly historii. Otevíraly se další možnosti symbolického vidění Wawelu.

1.4. Panteon

Symbol knihy v povědomí Poláků doprovázela ještě jiná sféra významů, představujících Wawel jako „panteon“. Nejvýrazněji se to projevilo v 19. století přes téma královských hrobů a památných kopců, mohyl. Takové příspěvky podkreslovaly význam oblastí, manifestujících vazby s vlastí. Charakteristickým jevem wawelského panteonu

³⁶ WASILEWSKI, Edmund. *Katedra...*, cit. d., s. 14 – 16.

Vlastní překlad z:

„Słyszysz jak Wisła się skarży./ Jak smutnie po skalach szumi?/ Jak widzę boleść w twój twarzy./ Daremnie ją duma tłumi./ O! nie oszczędzaj łzy jednej./ Dla naszej ojczyzny biednej!...“

[...] *To syny wieków dziesięciu./ To nasi wielcy przodkowie./ Znani wśród boju po cięciu./ W obrzędach ludu po głowie!./ Patrzą jak w pary się wiążą./ I koło swych grobów krążą.*

Na chwilę przybrali ciało./ Patrzą oczyma ławema;/ Ziemię zalali swą chwałą./ Ich dzieciom zabrakło ziemi!./ Zabrzmiełi pieśnią żaloby./ W stare pokładli się groby!

Z obszernéj niegdyś dzielnicy/ Został im Wawel – na groby!.../ A wnukom – szata żaloby/ Za chaty – duch szubienicy./ Mroźne Sybiru podmuchy./ Lub złote kopalń pieluchy!“

³⁷ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 307.

se stávalo také vyvolání kontrastu, např. hrob a kolébka.³⁸ Svou podstatou se katedrála setkávala s nepřetržitým řetězcem úmrtí a narození, stejně jako průvod králů a hodnostářů střídajících se na dějové scéně. Seskupení mohyl, monumentálních hrobů, utvrzovalo svou neměnnou funkci svědka dějin.

Wawel podléhal dlouhotrvajícímu přírodnímu, ale i cílenému procesu destrukce, proto i jeho symbolický rozměr se doplňoval významy pesimistickými a hořkými. Kniha dějů, hrob i kolébka, ruina a pohřebiště. Takto viděný Wawel zatemnil dávnou velkolepost, vzbouzel tesknění po tom, co bylo. Kontrast současnosti, minulosti i toho, co by mohlo nastat, bylo vyjadřováno v opozici reálného Wawelu a Wawelu ukrytého, legendárního. Reálné podzemní vrstvy wawelských budov se mísily s těmi mytickými s dračí skálou, v které je záře zlatého Wawelu a síně s rytíři Bolesława Chrabrého.³⁹

---

³⁸ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 308.

³⁹ BAŃKOWSKI, Klemens. *Podania i legendy krakowskie*. Kraków: W drukarni "Czasu" Fr. Kluczyckiego i Sp. pod zarządem J. Łakocińskiego, 1899, s. 96. S. 94.

2. WAWEL 19. STOLETÍ NEJEN V LITERATUŘE

Na konci 18. století byla všudypřítomná revoluční nálada, inspirovaná děním v revoluční Francii a její Velké francouzské revoluci. Nespokojenost se situací v Polsku po druhém dělení (1793) vyústila roku 1794 v povstání, které vedl Tadeusz Kościuszko (1746 - 1817). Již v době povstání však probíhala jednání o možném třetím dělení polského území. Dalším zlomovým bodem v polské historii tak bylo třetí dělení Polska (1795), kdy si vládcové Ruska, Pruska a Rakouska mezi sebe rozdělili polské území. Pro Rusko získala carevna Kateřina II. Veliká (1729 – 1796) největší územní zisk ve východní oblasti, včetně litevských, běloruských a ukrajinských oblastí. Jednalo se však o nejméně vyspělou část. Oproti tomu Fridrich Vilém II. (1744 – 1797) získal pro Prusko oblasti nejvyspělejší – Velkopolsko, část Mazovska včetně Varšavy, část Podlesí i Litvy a zabral i část tehdejšího krakovského vojvodství. A František I. (1768 – 1835), hlavní iniciátor třetího dělení Polska, připojil k Rakousku jižní části, zbývající oblast Malopolska, část Podlesí, část Mazovska a oblasti okolo Lublinu. K formálnímu zániku polského státu došlo 25. listopadu 1795 po podpisu abdikace polského krále Stanislava II. Poniatowského (1732 – 1798).⁴⁰ Celistvý polský stát byl obnoven až roku 1918, po první světové válce.

Poláci, kteří se účastnili povstání, museli opustit zemi, jelikož jim hrozilo zatčení a uvěznění. Po povstání byly hlavními cíly politické emigrace Švédsko, Turecko, Itálie a Francie. Tadeusz Kościuszko a další vůdci povstání – poeta, historik, publicista a překladatel Julian Ursyn Niemcewicz (1758 – 1841), politik, dramatik, historik a pedagog Ignacy Potocki (1750 – 1809), politik a první primátor Varšavy Ignacy Wyssogota Zakrzewski (1745 – 1802), varšavský bankéř a publicista Andrzej Kapostas (1757 – 1796), plukovník Jan Kiliński (1760 – 1819) i generál Stanisław Fiszer (1769 – 1812) – byli odvezeni do Petropavlovské pevnosti v Petrohradu. Polský politik, kanovník, historik a publicista Hugo Kołłątaj (1750 – 1812) i generál Józef Zajączek (1752 – 1826) byli odvedeni do Olomoucké pevnosti. Polští vojáci byli připojeni k ruskému vojsku a mnozí byli poté posláni na Sibiř nebo Kamčatku.⁴¹

Uchvatitelé tvrdě usilovali o přerování vazeb národa s jeho minulostí, což zřetelně ovlivnilo i vidění Wawelu. Akt záborů však nebyl posledním neúspěchem tohoto období. Rostoucí nelibost a rozhořčenost z útlaku v ruském záboru vygradovaly v listopadové

---

⁴⁰ CEGIELSKI, Tadeusz – KĄDZIELA, Łukasz. *Rozbiory Polski 1772-1793-1795*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990, s. 351. ISBN 830204041X, s. 317 – 341.

⁴¹ GRODZICKI, Stanisław – KOZŁOWSKI, Eligiusz. *Polska zniewolona: 1795 – 1806*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawcza, 1987, s. 80. ISBN 83-03-01912-3.

povstání, které vypuklo v noci z 29. na 30. listopadu roku 1830. Situace skončila polským neúspěchem dne 21. října roku 1831.⁴² Polská svěbytnost byla následně ještě více okleštěná. Došlo i k poklesu úrovně polského hospodářství, jelikož Rusko mezi zeměmi zavedlo celní bariéru. To vedlo k další silné vlně polské politicko-patriotické emigrace především do západních zemí, hlavně do Francie. Mezi emigranty této doby patří i význační příslušníci polské inteligence jako publicista, překladatel, akademik a význačný představitel polského romantismu Adam Mickiewicz (1798 – 1855), významný romantický poeta a dramatik Juliusz Słowacki (1809 – 1849), vojenský inženýr a generál Józef Bem (1794 – 1850), významný politický činitel kníže Adam Jerzy Czartoryski (1770 – 1861), polský právník, politik a publicista Bonawentura Niemojowski (1787 – 1835), historik, vydavatel i politik Teodor Morawski (1797 – 1879), dopravní inženýr a vlastenec Ernest Malinowski (1818 – 1899), poeta polského romantismu Zygmunt Krasiński (1812 – 1859), literární teoretik, politický aktivista a publicista Maurycy Mochnacki (1803 – 1834), hudební skladatel a pianista Fryderyk Chopin (1810 – 1849) a další.⁴³

Dalším vzedmutím polského odporu proti Ruskému impériu bylo lednové povstání, které bylo zahájeno 22. ledna 1863 v oblasti Kongresovky manifestem (*Manifest 22 stycznia*) prozatímní vlády.⁴⁴ Dostalo se mu podpory nejen od Poláků, ale bylo podporováno i ve sféře mezinárodní. Přesto však povstání neuspělo a bylo nakonec na podzim roku 1864 potlačeno. Na straně povstalců byly desítky tisíc mrtvých i zatčených a poslaných na Sibiř. Po bojích zůstaly pobořené a vypálené obce ruskými vojáky. Poměry byly ještě více utuženy a posílala rusifikace ruského záboru. Následovala další vlna emigrace okolo deseti tisíc Poláků, především na Západ.⁴⁵

Wawelské návrší, s hradem i katedrálou sv. Stanislava a Václava, nejsou jen nejdůležitějšími památkami Krakova, ale rovněž výjimečnými symboly polského národa. Je tedy pochopitelné, že polská umělecká obec právě v tomto období znovu upřela svou pozornost také k těmto objektům.⁴⁶

---

⁴² ŻYPOWSKI, Leon. *Powstanie listopadowe*. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narod. im. Ossolińskich, 1926, s. 48.

⁴³ ZDRADA, Jerzy. *Wielka Emigracja po Powstaniu Listopadowym*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza RSW "Prasa-Książka-Ruch", 1987, s. 80. ISBN 8303021257.

⁴⁴ GRODZICKI, Stanisław – KOZŁOWSKI, Eligiusz. *Polska zniewolona...*, cit. d.

⁴⁵ GRABOWSKI, Zbigniew. *Powstanie Styczniowe*. Warszawa: Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2013, s. 103. ISBN 9788363755065.

⁴⁶ ZIĘTKIEWICZ-KOTZ, Joanna (red.). *Wzgórze wawelskie w słowie i w obrazie: z badań nad kulturą wieku XIX*. Kraków: Zamek Królewski na Wawelu - Państwowe Zbiory Sztuki, 2014, s. 179. ISBN 978-83-61866-45-9, s. 9.

2.1. Wawel ve výtvarném umění Michała Stachowicze

Na počátku 19. století přinesla právě tvorba Michała Stachowicze řadu nových prvků a témat do polské kultury. Polský malíř a grafik romantismu Michał Stachowicz (1768 – 1825) byl krakovským rodákem. Od roku 1782 se učil malířství v krakovském cechu a roku 1787 se stal dokonce jeho cechmistrem. Později také vyučoval kresbu na Lyceu sv. Barbory v Krakově.⁴⁷

Nejaktivnější etapou jeho tvorby bylo období Svobodného města Krakova (1815 – 1846)⁴⁸, čili i vrchol polského romantismu. Ve své tvorbě se soustředil na romantické vnímání dávného sídla Piastovců a Jagellonců, na místa korunovací, ale i na místa posledního odpočinku polských králů. Wawel se v tvorbě Stachowicze objevuje velice často a i zásluhou jeho činnosti, se wawelské návrší stalo jakýmsi svatostánkem polského národa. Díky národnímu charakteru, jenž propůjčoval svým uměleckým dílům, se stal Michał Stachowicz již ve své době velice populární.⁴⁹

Nejspíš největším přínosem tvorby Michała Stachowicze je první inventář wawelských náhrobků, který Stachowicz vytvořil v letech 1814 – 1815 pomocí precizních nákresů jednotlivých náhrobků.⁵⁰ A roku 1827 pak svou inventarizaci vydal v albu *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*, které povstalo pod záštitou Vládní komise pro náboženská vyznání a veřejnou osvětu (*Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego*). Album bylo postupně vydáváno po sešitech již od roku 1822 a zobrazovalo náhrobky, sarkofágy i rakve polských králů a královen spočívajících ve wawelské katedrále. Jednalo se o jedinečné zpracování soupisu sepulkrálních památek souvisejících s polskými vládci, a tak se Stachowiczovo album stalo předmětem zájmu nejen v Polsku, ale i v zahraničí.⁵¹

V období Svobodného města Krakova se rozšířil zájem o Wawel, především o královské hroby, o jejich minulost i staré legendy. Větší váhu i symboliku pro polský národ získali také novodobí hrdinové – generál a ministr Józef Poniatowski (1763 – 1813)

⁴⁷ BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa-Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000, s. 1135. ISBN 83-01-13325-2, s. 916.

⁴⁸ BIENIARZÓWNA, Janina – MAŁECKI, Jan Marian. *Dzieje Krakowa. T. 3, Kraków w latach 1796-1918*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979, s. 435. ISBN 83-08-00116-5, s. 39.

⁴⁹ MICHALCZYK, Zbigniew. *Michał Stachowicz (1768-1825): krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, tom I. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2011, s. 346. ISBN 978-83-923438-6-8.

⁵⁰ *Náhrobek Stefana Batorego* (Náhrobek Štěpána Báthoryho), kresba Michała Stachowicze – 1817, *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*.

Náhrobek Jana Olbrachta na Wawelu (Náhrobek Jana Olbrachta), kresba Michała Stachowicze – 1818, *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*.

Viz obr. č. 1 a obr. č. 2 v obrazové dokumentaci.

⁵¹ BANACH, Jerzy. Michała Stachowicza „*Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*“. In: *Folia Historiae Artium*, 12, Kraków: PAN, 1976, s. 131 - 157. ISSN 0071-6723, s. 131 - 136.

a především vojenský inženýr a generál Tadeusz Kościuszko (1746 - 1817), kteří byli později i pochováni na Wawelu mezi polské panovníky. Oblíbenost alba *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia* byla tak velká, že se dočkalo dvou dalších pozdějších vydání v letech 1850 a 1857.⁵²

Podle tvorby Michała Stachowicze je možné i zkoumat kulturu města v daném období, jelikož Stachowicz se účastnil většiny z nejdůležitějších projektů, které souvisely s budováním nových hodnot v Krakově, mnohdy i celého Polska. Nejen že patřil k průkopníkům inventárních prací na katedrále, ale patřil i k obhájčům Wawelu jako symbolu polského národa i jeho svatostánku. Vytvořil malby s historickými výjevy na Jagellonské univerzitě v budově Collegium Maius roku 1821 na zakázku od kanovníka wawelské katedrály Sebastiana Sierakowského (1743 – 1824).

Byl také členem Výboru pro stavbu památného Košcuszkova kopce, neboli mohyly, i jedním z prvních tvůrců podobizen generála Tadeusze Kościuszki.⁵³ Ve své tvorbě se zabýval i tematikou povstání z roku 1794, které vedl Tadeusz Kościuszko. Mezi díla s touto tematikou můžeme zařadit kupříkladu kvaš z roku 1804 pojmenovaný *Przysięga T. Kościuszki na rynku w Krakowie*⁵⁴ (Přísaha T. Kościuszki na náměstí v Krakově). Namaloval i alegorické obrazy, které zdobí Kościuszki katafalk.⁵⁵ Obrazy na katafalku mají hagiografické rysy.⁵⁶ Stachowicz pracoval i na návrzích pro sarkofág Kościuszky, ani jeden z jeho návrhů ale nakonec nebyl zrealizován.

Odkaz na význam a symboliku Wawelu bylo možné nalézt v tvorbě Michała Stachowicze na výzdobě Biskupského paláce, kterou vykonal v letech 1816 – 1818 na objednávku biskupa Jana Pawła Woronicze. Výzdoba se bohužel nezachovala, byla zničena při požáru v roce 1850. Wavel se odrážel v zrcadle, pod kterým byl umístěn nápis odkazující na text *Aeneis*, a tak byly hrad a katedrála ukázány jako Penáti, ochranná božstva domu a rodiny, které vynesl Aeneás z hořící Tróje.⁵⁷ Polsko z období před zábory je tu

---

⁵² BANACH, Jerzy. *Michał Stachowicza „Monumenta...“*, cit. d., s. 154.

⁵³ *Tadeusz Kościuszko na koniu* (Tadeusz Kościuszko na koni) od Michała Stachowicze – 1821, olej na plátně, 46 x 42,5 cm, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa. Viz obr. č. 3 v obrazové dokumentaci.

⁵⁴ *Przysięga T. Kościuszki na rynku w Krakowie* (Přísaha T. Kościuszki na náměstí v Krakově) od Michała Stachowicze – 1804, kvaš, 48,5 x 75,5 cm. Viz obr. č. 4 v obrazové dokumentaci.

⁵⁵ DOBRZYCKI, Jerzy. *Michał Stachowicz: w setną rocznicę śmierci*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1925, s. 24.

⁵⁶ SZABŁOWSKI, Jerzy (ed.). *Miasto Kraków. Cz. 1, Wawel*. Warszawa: Ministerstwo kultury i sztuki, 1965, s. 144.

⁵⁷ GRABOWSKI, Ambroży. *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*. Kraków: J. Matecki, 1822, s. 327. S. 160 – 161.

ztotožňováno s Trójou, Wawel přirovnáván k Penátům, je tak jako zachráněná dávná relikvie, bez které by nebylo možné znovu obnovit vlast.⁵⁸

2.2. Wawelské návrší v tvorbě Saturnina Świerzyńskiego

Malíř, restaurátor a pedagog Saturnin Świerzyński (1820 – 1885) dokumentoval dlouhá léta památky svého rodného města – Krakova. Vytvářel především konvenční realistická zobrazení Krakova, která se vyznačovala velkou ikonografickou věrností. Ve své tvorbě se zabýval architekturou města a interiéry jeho kostelů, především katedrálou sv. Stanislava a Václava na Wawelu i kostelem sv. Anny, akademickým kostel Jagellonské univerzity, ale i jiných. Svou pozornost upíral ale i na hrady a zříceniny a s nimi spojenou romantickou krajinomalbu.⁵⁹ Mezi díla s touto tematikou můžeme zařadit obrazy *Widok Tyńca* (1867)⁶⁰, *Nagrobek Orlików w kościele Dominikanów w Krakowie* (1859)⁶¹, *Wnętrze kościoła św. Piotra w Krakowie* (1880)⁶², *Wnętrze kościoła św. Anny w Krakowie* (1866)⁶³ a další.

Saturnin Świerzyński se věnoval umění již od dětství a rozhodl se ho i studovat u akademického malíře Wojciecha Stattlera (1800 – 1875) na Akademii výtvarných umění v Krakově. Důležitým životním úsekem pro jeho umělecké školení se však stalo především období, kdy pracoval v domě Piotra Stanisława Moszyńskiego jako vychovatel jeho syna Emanuela Piotra. Zde měl Świerzyński možnost rozšířit své schopnosti reprodukováním uměleckých děl, která se nacházela v domě jeho zaměstnavatele.⁶⁴ Polský vlastenec, sběratel a filantrop Piotr Stanisław Moszyński (1800 – 1879) byl místopředsedou Výboru pro stavbu Košcuszkovy mohyly a také čestným členem Krakovské vědecké společnosti. Z toho důvodu se také podílel, jako člen organizační komise, na přípravě velké Výstavy starožitností a uměleckých památek v Krakově roku 1858.⁶⁵ Právě známost s Piotrem Stanisławem

⁵⁸ CHRZANOWSKI, Ignacy. *Optymizm i pesymizm Polski: studia z historii kultury*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971, s. 483. ISBN 83-7060-252-5, s. 229 – 249.

⁵⁹ BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa...*, cit. d., s. 969.

⁶⁰ *Widok Tyńca* (Pohled na Týnec) – 1867, olejomalba, 30,5 x 36 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie - Sukiennice.

⁶¹ *Nagrobek Orlików w kościele Dominikanów w Krakowie* (Náhrobek Orliků v kostele Dominikánů v Krakově) – 1859, olej na plátně, 89 x 63.5 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

⁶² *Wnętrze kościoła św. Piotra w Krakowie* (Interiér kostela sv. Petráv Krakově) – 1880, olej na plátně, 85,5 x 69 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie.

⁶³ *Wnętrze kościoła św. Anny w Krakowie* (Interiér kostela sv. Anny v Krakově) – 1866, olej na plátně, 135 x 113 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie

⁶⁴ PRZYBYSZEWSKI, Wojciech. *Mistrzowie i dyletanci. Spotkania ze sztuką polską XIX wieku*. Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie, 2012, s. 272. ISBN 978-83-60959-35-0, s. 191 – 209.

⁶⁵ SKĄPSKA-ŚWIĘCICKA, Irena. *Początki wystaw artystycznych w Krakowie*. In: *Rocznik Krakowski*, 41. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1970, s. 29 – 56 (28). ISSN 0080-3499, s. 45.

Moszyńským ovlivnila Świerzyńského umělecký zájem o památky Krakova i samotného Wawelu. Značný vliv na jeho tvorbu mělo i přátelství s polským vlastencem Arturem Grottgerem (1837 – 1867), který byl jedním z hlavních představitelů polského romantismu v malířství, dále se také zabýval kresbou a ilustrací. Artur Grottger je také znám díky svým vlasteneckým cyklům kreseb, např.: *Warszawa I* (1861)⁶⁶, *Warszawa II* (1862)⁶⁷, *Polonia* (1863)⁶⁸, *Lituania* (1864-66)⁶⁹, *Wojna* (1866-67)⁷⁰. Maloval také scény související s lednovým povstáním, jmenovat můžeme kupříkladu *Przejscie przez granicę* (1865).

2.2.1. Literární činnost Saturnina Świerzyńského

Wawel byl vždy přítomný v životě Saturnina Świerzyńského, jak ve smyslu doslovném, tak i symbolickém. Świerzyński dokonce napsal i sbírku básní *Obrazy z naszej przeszłości*, čili *Obrazy z naší minulosti* (vydáno v Krakově roku 1884), v níž pojmenoval jednu báseň *Wawel*. Autor zde vykreslil ponurý obraz opuštěné a poničené dávné rezidence monarchů. Báseň svědčí o dlouhodobém vlivu jeho snah o vymanění hradu z rakouské sféry a následné rekonstrukce.

„Velkolepý na Wawelu Hrad,
Co po mnoho staletí pevně stál,
[...]

Dnes smutný k nebi zvedá hlas
Pomoc, podporu, žebrající sám,
Aby odrazil hromů krutý úder,
Co smrt a zkázu nese nám“⁷¹

⁶⁶ *Warszawa I* od Artura Grottgera – 1861, černá tuha na nažloutlém kartonu, ok. 25 x 35 cm, Muzeum Narodowe, Wrocław.

⁶⁷ *Warszawa II* od Artura Grottgera – 1862, černá tuha na nažloutlém kartonu, 38 x 47 cm, Victoria and Albert Museum, Londyn.

⁶⁸ *Polonia* (Polsko) od Artura Grottgera – 1863, černá tuha na nažloutlém kartonu, 33,5-44 x 47-57 cm, Országos Magyar Szépművészeti Muzeum, Budapeszt.

⁶⁹ *Lituania* (Litva) od Artura Grottgera – 1864 – 1866, černá tuha na nažloutlém kartonu, 44,5 x 59 cm, Muzeum Narodowe, Kraków.

⁷⁰ *Wojna* (Válka) od Artura Grottgera – 1866 – 1867, černá tuha na nažloutlém kartonu ok. 30 x 48 cm a 61.5 x 48 cm, Muzeum Narodowe, Wrocław.

⁷¹ ŚWIERZYŃSKI, Saturnin. *Obrazy z naszej przeszłości*. Kraków: W drukarni "Czasu" Fr. Kluczyckiego i Sp., 1884, s. 60. S. 18 – 19.

Vlastní překlad z:

„Wspaniały na Wawelu Gród,/ Co tyle wieków silnie stał [...]/ Dziś tęskny w niebo wznosi głos/ Pomocy, wsparcia, żebząc sam,/ By odbić gromów srogi cios,/ Co śmierć i zgubę niosą nam...“

Saturnin Świerzyński, stejně jako jeho známý – básník Wincenty Pol, se snažil o obnovení dávné velkoleposti Wawelu.

2.2.2. Výtvarná činnost Świerzyńského

Při vytváření svých maleb města se však nedržel romantických vizí, nýbrž se soustředil na realistické pojetí. Stejně rysy jsou vidět jak v jeho malbách, tak i kresbách, díky čemuž jeho práce získaly spíše charakter dokumentační.

Za svůj život namaloval či nakreslil více než 600 děl v různých technikách. Wawel je tématem ve více než 60 kompozic, které lze rozdělit do třech skupin: všeobecné zobrazení návrší s dominujícím hradem, různé záběry katedrály a jednotlivé památky. Do první skupiny patří např. *Wawel od strony Zwierzyńca* (1871)⁷² či *Wawel od południowego zachodu* (1874)⁷³, do druhé *Wnętrze katedry na Wawelu* (1875)⁷⁴ a do třetí *Serce Jezusa* (1884).⁷⁵

Obraz *Wnętrze katedry na Wawelu*, čili *Interiér katedrály na Wawelu*, představuje pohled od západu – ze severní chrámové lodě na vnitřní část transeptu, chórového ochozu i presbytáře. V přední části je viditelný pilíř s epitafem krakovského kanovníka Andrzeje Cieklińskiego (1560 – 1591), který byl později přemístěn do hlavní chrámové lodi pod kůr. Viditelná je i malba (dodnes již bohužel nedochovaná) na spodní části pilíře s rostlinnými motivy, které byly charakteristické pro uměleckou tvorbu konce 16. a počátku 17. století. Dalším prvkem je oltář sv. Stanislava, který je umístěn za jemnou zlatou mříží (v letech 1895 – 1910 byla mříž odmontována). Patrný je i červený baldachýn nad rakví svatého. U severovýchodního pilíře je pak na vyvýšeném bodu umístěn barokní oltář z první poloviny 17. století, kde je obraz představující mučení sv. Jana Evangelisty (v letech 1895 – 1910 přenesen do katedrální pokladnice). U toho samého pilíře je i umístěn náhrobek biskupa Jana Małachowského (1623 – 1699). V levé části je možné vidět v transeptu barokní portály vedoucí k vchodu do Maciejowské kaple (Kaple sv. Tomáše Apoštola a Panny Marie Sněžné). Nad arkádou je zavěšen gobelín s antickou tematikou – Soubor Hektora s Achillem.

---

⁷² *Wawel od strony Zwierzyńca* (Wawel ze strany od Zwierzyńce) od Saturnina Świerzyńského – 1871, olej na plátně, 28,1 x 21 cm, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu. Viz obr. č. 5 v obrazové dokumentaci.

⁷³ *Wawel od południowego zachodu* (Wawel z jihu západu) od Saturnina Świerzyńského – 1874, olej na plátně, 50,5 x 63,5 cm, Zamek Królewski na Wawelu. Viz obr. č. 6 v obrazové dokumentaci.

⁷⁴ *Wnętrze katedry na Wawelu* (Interiér katedrály na Wawelu) od Saturnina Świerzyńského – 1877, olej na plátně, 120 x 82 cm, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu. Viz obr. č. 7 v obrazové dokumentaci.

⁷⁵ PRZYBYSZEWSKI, Wojciech. *Mistrzowie...*, cit. d., s. 191 – 209.

Na klenbách je patrná malba v podobě velkých hvězd. Díky zakomponování postav, seskupených okolo oltáře, obraz značně ožívá.⁷⁶

Obraz *Wnętrze katedry na Wawelu*, čili *Interiér katedrály na Wawelu*, je díky realistickému zobrazení, které je charakteristické pro tvorbu Saturnina Świerzyńskiego, důležitým ikonografickým úkazem. Největším přínosem obrazu je představení interiéru katedrály v barevné podobě.

2.3. Tarnowského zobrazení Wawelu

Pianista, skladatel, poeta, dramatik i překladatel hrabě Władysław Tarnowski (1836 – 1878) patřil také k polským vlastencům a obdivovatelům historie, u kterého můžeme nalézt odkaz na krakovsko-wawelskou tradici. Jeho literárním pseudonymem bylo jméno Ernest Buława.⁷⁷

Władysław Tarnowski byl synem hraběte Waleriana a Ernestyny Tarnowských. Již od mládí rozvíjel své umělecké nadání, především hru na piáno. Byl dokonce představen i hudebnímu skladateli a pianistovi Fryderykovi Chopinovi (1810 – 1849). Tarnowski studoval ve Lvově i Krakově, později také práva a filosofii na Jagellonské univerzitě v Krakově. Následně také navštěvoval lekce francouzského skladatele Daniela Aubera (1782 – 1871) na pařížské konzervatoři. Jeho studium přerušilo lednové povstání (1863 – 1864), kterého se aktivně účastnil. V době lednového povstání také zkomponoval píseň o vojně *Jak to na wojence ładnie* (1863)⁷⁸, která je v různých předělvkách populární v Polsku dodnes. Napsal celou řadu dalších skladeb, např. *Polonez dla Teofila Lenartowicza* (1872), *Sonate à son ami Br. Zawadzki* (1875) či *Marsz żalobny z osobnej całości symfonicznej poświęcony pamięci Augusta Bielowskiego* (1876) atd.

Władysław Tarnowski (ps. Ernest Buława) byl činný i v literární tvorbě, napsal kupříkladu sbírky *Krople czary* (1865), *Szkice helweckie i Talia* (1868), *Nowe poezje* (1872), drama *Karlińscy* (1874). V jeho literární tvorbě je však třeba zdůraznit čtyřsvazkové dílo *Poezje Studenta* (1863 – 1865), kde věnuje svou pozornost krakovsko-wawelské tematice. Dílo *Poezje Studenta* obsahuje různé literární útvory – balady, místní legendy, ódy, hymny, epigramy, sonety a různé další kratší i delší básně. Mezi ty, které obsahují krakovsko-

---

⁷⁶ FISCHINGER, Barbara. Obraz Saturnina Świerzyńskiego – Wnętrze katedry wawelskiej. In: *Studia do Dziejów Wawelu*, 5. Kraków: Państwowe zbiory sztuki, 1991, s. 497 – 505 (9). ISSN 0137-5296, s. 497 – 500.

⁷⁷ ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Polska: XIX. stolecia, Tom 4 (R-U)*. Kraków: Wydanie Akademii Umiejętności, staraniem Komisji bibliograficznej, 1878, s. 629. S. 485.

⁷⁸ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 17..., cit. d., s. 97.

wawelskou tematiku, můžeme počítat oslavnou báseň *Duma pod Wawelem nad Wisłą*.⁷⁹ „Duma“ je polský literární žánr s historickými motivy, reflexní a elegickou povahou. Příkladem „dumy“ v polské literatuře jsou díla Juliana Ursina Niemcewicze (1758 – 1841) *Duma o Stefanie Potockim* (vydáno ve Varšavě roku 1788), *Duma o Żółkiewskim* (Varšava, 1789), *Śpiewy historyczne* (Varšava, 1816) anebo díla Franciszka Karpińskiego (1741 – 1825), např. *Duma Luidgardy* (Varšava, 1782).⁸⁰

V díle *Poezye Studenta* bychom dále mohli zmínit báseň *Na Wawelu*, citovanou níže.

„Svatyně veliká! ty metropole tichosti! —
Kde každý kámen klasické minulosti
Je mi rapsodií, kterou duch můj slyší
Hymnou triumfu z hrobů hloubky! —
Ve svatostánku tvém spí v mramoru králové,
Kterých dny uběhly uprostřed bitvy a slávy;
Dnes jejich skutky, rytířské košile
Nahému duchovi vnoučat zůstaly —
On vešel na ty Prahy se srdcem čistým,
Nepřemožen utrpením, vtahuje tě dechem —
Minulosti veliká i srdcem jako zvonem
Probouzí svět – hromy budoucnosti jsou zde echem,
Před budoucností bude snem vtěleným! —“⁸¹

Władysław Tarnowski zde využil krakovsko-wawelský motiv vtělený do katedrály jako hrobky polských králů. Wawel je zde odkazem na slavnou a bohatou polskou historii,

---

⁷⁹ *Duma pod Wawelem nad Wisłą* (Hrdost pod Wawelem nad Vislou) byla napsána již roku 1855 a Władysław Tarnowski ji věnoval kazateli a publicistovi Zygmuntovi Golianovi (1824-1885), který byl zástupcem ultramontanismu, čili podporovatelem papeže. Oslavná *Duma pod Wawelem nad Wisłą* byla zařazena do sbírky *Poezye studenta, tom I* roku 1863, kde je umístěna na straně 185 – 186.

⁸⁰ KOSTKIEWICZOWA, Teresa. *Oświecenie. Słownik literatury polskiej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2007, s. 256. ISBN 978-83-7420-092-9, s. 46.

⁸¹ TARNOWSKI, Władysław. *Poezye Studenta, Tom I. Na Wawelu*. Lipsk: Wydawnictwo F. A. Brockhaus 1863, s. 387. S. 330 – 331.

Vlastní překlad z:

„Świątynio wielka! ty stolico ciszy! — / Gdzie każdy kamień klasycznej przeszłości/ Jest mi rapsodem, który duch mój słyszy/ Hymnem tryumfu z grobów głębokości! —/ W przybytku twoim śpią w marmurach króle,/ Których dni zbiegły wśród boju i chwały;/ Dzisiaj ich czynów, rycerskie koszule/ Nagiemu wnucząt duchowi zostały —/ On wszedł w te progi z sercem oczyszczonym,/ Niezwalczon męką, wciąga cię oddechem —/ Przeszłości wielka i sercem jak dzwonem/ Budzi świat — gromów przyszłości tu echem,/ Zanim przyszłości będzie snem wcielonym! —“

je tedy i symbolem přetrvávajícího polského národa a naděje na získání nezávislosti a samostatnosti.

2.4. Romantické sídlo Juliusze Florkiewiczze

Wawel se v období záborů stal více než kdy jindy symbolem polského národa, historické kontinuity a pokladnicí pamětihodností. Stal se i inspirací pro tvůrce neogotického sídla ve vsi Młoszowa, rezidence Juliusze Florkiewiczze (1816 – 1896).⁸² Sídlo bylo budováno v 50. a 60. letech 19. století. Wawelské prvky měly vliv především na ideologickou roli stavby a podílely se na vytváření její fiktivní historie. Viditelně silný vliv Wawelu je pozorovatelný na pojmenováních jednotlivých částí objektu i ve vrstvě historicko-legendární, představuje tak ukázkový příklad mystifikace v polském umění 19. století.⁸³

Jako první si młoszowské a wawelské podobnosti povšiml historik umění Tadeusz Stefan Jaroszewski. Výstižně si spojil název jedné z młoszowských bran – Senátorskou bránu (*Furta Senatorska*), s wawelskou Senátorskou věží (*Wieża Senatorska*) nebo baštu Paví noha (*Pawia Stopa*) s Kuří nohou (*Kurza Stopa*) královského zámku. Jaroszewski ale dále nepokračoval v bádání v tomto směru, soustředil se spíše na vztah rezidence s krásnou literaturou, který je významnější.⁸⁴

Juliusz Florkiewicz usilovně pracoval na budování důstojné historie jeho rezidence. Młoszowské sídlo měl údajně kdysi navštívit král Zikmund II. August, aby se zúčastnil honu v młoszowském lese. Aby Florkiewicz této historice propůjčil důvěryhodnost, nechal vybudovat Zikmundovu komnatu (*Komnata Zygmuntowska*). Komnata má okno s bohatě zdobeným rámem z pískovce. Nechal vezdít erby Koruny polského království a Litevského velkoknížectví nad portál vedoucí do zahrady.⁸⁵

Další wawelské prvky tu představují také Královská brána nebo Maršálova komnata, kde jsou umístěny erby polských králů – od Jagellonců po Stanisława Augusta Poniatowského. Asi nejvíce čitelným odkazem na Wawel je tu však socha wawelského draka, která byla kdysi opatřena humorným veršem, představujícím park jako legendární místo, kde posnidal wawelský drak. Je to přímý odkaz na legendu z wawelského návrší – *O smoku*

---

⁸² Viz obr. č. 8 v obrazové dokumentaci.

⁸³ DZIEWULSKA, Joanna M. Pałac czy zamek? Neogotycka siedziba w Młoszowej. In: *Małopolska: Regiony - Regionalizmy - Małe Ojczyzny*, 14. Kraków: Małopolski Związek Regionalnych Towarzystw Kultury, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, 2012, s. 275 – 278 (4). ISSN 1641-1102, s. 275 – 277.

⁸⁴ JAROSZEWSKI, Tadeusz Stefan. *O siedzibach neogotyckich w Polsce*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981, s. 368. ISBN 83-01-01758-9, s. 258.

⁸⁵ Tamtéž, s. 160 – 167.

wawelskim, která byla několikrát zpracována.⁸⁶ Věnovali se jí i kronikáři Wincenty Kadłubek (ok. 1150 – 1223) anebo Jan Długosz (1415 – 1480) a v různých zpracováních se jí autoři věnují dodnes. Jmenovat můžeme např. inovátorský počín animátora a režiséra Tomasze Bagińskiego z let 2015 – 2016, kde právě jeden z krátkých filmů z cyklu *Legendy polskie*⁸⁷ byl věnován wawelskému drakovi.

Co se týče architektonické podobnosti, je vidět inspirace na oknech prvního patra neogotické části sídla, která opakuje více wawelských vzorů. Je zde například patrná analogie mezi Zbrojnicí młozzowského sídla a wawelským Kazimírovým sálem, královské pokladnice. Zbrojovna młozzowské rezidence byla rozlehlým prostorem s křížovou klenbou podpíranou sloupem uprostřed místnosti. Zdobily ji pískovcové portály a plechová kamna ze zbroje, údajně z roku 1582, ve skutečnosti však vytvořené v druhé polovině 19. století. Vzorem sloupů portálu byly patrně spirálovité sloupy oltáře v Kapli Szafranców z wawelské katedrály. Podobně pak zdi, které obklopují sídlo, a Královská brána, připomínají krakovský Barbakan. Obdobně vytvoření Belvedérského bastionu, u východní části Florkiewiczowy rezidence, je inspirováno Bastionem Vladislava IV., který byl v období Svobodného města Krakova přebudován na vyhlídkové místo.⁸⁸

Wawelské prvky značně obohatily a povznesly ideologický význam neogotické rezidence Juliusze Florkiewiczze v rámci národní symboliky. Toto vesnické sídlo, plné pseudo-památek, fungovalo v letech 1862 – 1909 jako soukromé muzeum přístupné veřejnosti. U množství návštěvníků probouzela stavba patriotické pocity a nostalgii po slávě dávné vlasti, obdobně jako Wawel. Nejdůležitějším tak na této stavbě je pravděpodobně její symbolický rozměr.⁸⁹

2.5. Patriotismus na Wawelu – přenesení těla Adama Mickiewicze

V 19. století byl Krakov relativně autonomním městem, hrál důležitou roli v Polsku a stal se tak i nekropolí polských národních hrdinů. Jejich pohřby byly manifestací patriotismu – vznešený charakter a slavnostní prostředí, navazující na tradici královských

⁸⁶ ZIĘTKIEWICZ-KOTZ, Joanna (red.). *Wzgórze wawelskie w...*, cit. d., s. 41.

⁸⁷ Série krátkometrážních filmů *Legendy polskie* z let 2015 – 2016 byla zrealizována Tomaszem Bagińským. Série se skládá z pěti science-fiction a fantasy filmů inspirovaných polskými legendami.

- *Legendy Polskie: Smok* (listopad 2015)
- *Legendy Polskie: Twardowsky* (prosinec 2015)
- *Legendy Polskie: Twardowsky 2.0* (září 2016)
- *Legendy Polskie: Operacja Bazyliiszek* (listopad 2016)
- *Legendy Polskie: Jaga* (prosinec 2016)

⁸⁸ ORŁOWSKI, Stanisław. *Zespół pałacowy-parkowy na tle dziejów Młozzowej*. Trzebinia: Wydawnictwo Promocji Powiatu, Miasta i Gminy PROMO, 2003, s. 123. ISBN 8391778525, s. 56 – 79.

⁸⁹ ZIĘTKIEWICZ-KOTZ, Joanna (red.). *Wzgórze wawelskie w...*, cit. d., s. 44.

pohřbů.⁹⁰ Katedrála na Wawelu se stala národním panteonem. Úcta, jakou polská společnost obklopovala královské hroby na Wawelu, vedla k tomu, že když již nebylo polských panovníků, rozhodl se polský národ pokračovat v historické tradici tím způsobem, že budou v tomto národním svatostánku pohřbíváni i národní hrdinové a proroci.⁹¹

Série pompézních pohřbů na Wawelu byla symbolicky zahájena zopakováním pohřbu krále Kazimíra Velkého dne 8. července 1869. Slavnostní pohřeb posledního Piasta připomněl Polákům důležitost role národních katakomb, které staletí střežily zdi wawelské katedrály.⁹²

Druhou velkou slavností patriotického charakteru byl pohřeb Adama Mickiewicze. Snaha o přenesení ostatků tohoto literáta do Krakova trvala dlouho. Mickiewicz zemřel 26. listopadu 1855 v Konstantinopoli a pochován byl na hřbitově Les Champeaux v Montmorency u Paříže. Bylo třeba nejdříve sehnat odpovědná povolení a získat kapitál. A konečně 20. června 1890 vyjela národní delegace do Paříže, aby mohly být Mickiewiczovy ostatky převezeny do Krakova. Samotná pohřební slavnost se uskutečnila 4. července 1890. Průvod vedli rolníci z celého Polska, kteří nesli 44 věnců se stuhami, na kterých byly nápisy a citáty z děl Adama Mickiewicze. Rakev proroka národa byla vložena do krypty před Kaplí Lipských.⁹³

Národ takto uctil literáta a proroka Adama Mickiewicze. Nebyl to obyčejný pohřeb, více připomínal přenášení svatých relikvií z jednoho místa na druhé. Slavnost měla charakter poklidné manifestace patriotismu a národního cítění. Úctu tomuto velkému básníkovi prokázali představitelé všech polských oblastí i všech společenských vrstev.⁹⁴

Jako odkaz na tuto událost, na památku velkého umělce Adama Mickiewicze, ale i na podporu polského patriotismu a národní symboliky, vznikly verše Marie Konopnické. Můžeme jmenovat *Na cmentarzu w Montmorency, 4/VII 1890 r.*, *Dzień Mickiewiczowski*, *Nasi wodze* anebo níže citovaná báseň *Na Wawelu*.

---

⁹⁰ WILK, Bernadera. *Uroczystości patriotyczno-religijne w Krakowie w okresie Autonomii Galicyjskiej (1860-1914)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT, 2006, s. 172. ISBN 978-83-7438-099-7, s. 120 - 123.

⁹¹ ESTREICHER, Stanisław. *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu XIX wieku*. Kraków: W. L. Anczyc, 1931, s. 79. S. 17.

⁹² BUJAK, Adam. *Nekropolie królów i książąt polskich*. Warszawa: Sport i Turystyka, 1988, s. 40. ISBN 8321727204, s. 37.

⁹³ *Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go Lipca 1890 roku: Książka pamiątkowa*. Kraków: Drukarnia Związkowa, 1890. s. 144. S. 51.

⁹⁴ *Mickiewicz na Wawelu: album pamiątkowe złożenia zwłok wieszczu w krypcie katedralnej: Kraków, 4 lipca 1890*. Kraków: K. Bartoszewicz, 1890, s. 19. S. 13.

*„Rozjasnil se den smutku
A den hořkých zkoušek
Mezi naše velké hroby
Otevřel se hrob
A na slunce přivedl ze sebe,
co mrtvé bylo,
A do umdlévajícího prsu
Život vdechl i sílu.*

*Rozjasnil se den útlaku
A zotročení den,
V náhlém milionu duší blesku
Sta let uprchl stín...
Nad zemí černého zármutku,
Od moře do moře
Ohněm života a naděje
Vzplanula záře.*

*Překonal se mrak pochybnosti,
Vyplnil se zázrak...
Hle rameno u ramene
Celý stojí lid...
Rozbořených chrámů ducha
Napřimují se stoupy,
A z vyhnanství se vracejí
velké naše truhly!*

*Ach, ne popely mrtvých kostí
povznášejí do těchto bran,
Ale život a odvaha
dech dávají nám...
Ale jdou, jako velké
prorocství života,
Před svobodou jdou úsvitem
Jako jitřní modlitba zlatá.*

*Mezi krále a hejtmany
Nový přibyl král!
Trnem byl korunovaný,
Pomazalo ho utrpení.
Vlády duší zastával věrně
V nesmrtelné moci,
Slovem věštce křísil ducha,
Jako dávní proroci.*

*Necht' zahřmí Wawel starý
V Zikmundovský bronz!
Necht' ozdobí květy lid ty máry,
Necht' ozdobí květy kříž...
Necht' vejde prorok národu
Na práh své země,
Vítaný, pozdravovaný
Hlasy spřízněnými.*

*...A navštiv, Hospodine,
A navštiv nás!
Vezmi lid polský v této zemi
V tvého ducha stráž...
Necht' tvé srdce, velké srdce,
Co pro bratry bilo,
Sjednocením bude naše
Našich činů silou!*

*A navštiv, Hospodine,
A navštiv nás!
Zde, kde stará Visla plyne,
U Krakova bran,
V chýši naší tě přijmeme,
Synové truchlící,
Stojící při loutně k radostné
A slzi plné písni!*

*Nová tu dnes velká Unie
Triumf slaví svůj...
Myslí, pocitů je společenstvím
na boj života...
Kdo je dnes věřící, kdo dnes věří
V nadcházejících svítáních,
Toho podle víry jeho
Splní se a stane.*

*Bratři! Z jedné velké chvíle,
Upříst umějme čas...
Necht' to, co jsme přežili,
Dlouho posiluje nás...
Necht' ať ten, co nás miloval,
Trpí za miliony,
Životem naším, činy našimi
Bude uctíván!*

*Jeden pocit dnes ve vlasti,
Jeden je jen duch...
Skrz srdce jde blízce
Jeden závan i pohyb...
Co roztržené, rozervané,
To se cítí blízko;
Naše myslí, naše pocity
Jedno dnes ohnisko.*

*Bratři! Vezměme z toho oheň
Alespoň jednu jiskru...
Necht' jak hvězda tajemná
V srdcích pálí se!
Necht' v Litvě i v Koruně
Plamen se roznítí
Ducha toho, co nad námi
Jako záře svítí!*

Bratři! Z té hrobové země
Vezměme alespoň kousek...
Oslavujme ji činy mužnými,
Oslavujme mužnou slzou...
Jak relikvie ji nesme
Pod rodinné došky;
V známé písni, v známém slově
Hledejme útěchy!

Necht' tedy zahřmí Wawel starý
V Zikmundovský bronz...
Necht' ozdobi květy lid ty máry,
Necht' ozdobi květy kříž...
Necht' vejde prorok národu
Na práh své země.
Vítaný, opěvovaný
Písněmi našimi! "⁹⁵

---

⁹⁵ KONOPNICKA, Maria. *Poezye wydanie zupełne, krytyczne tom VIII*. Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1915, s. 328. S. 147 - 150.

Vlastní překlad z:

„Rozjašnil się dzień żaloby/ I dzień gorzkich prób.../ Między nasze wielkie groby/ Otworzył się grób/ I na słońce wydał z siebie,/ Co umarłe było,/ I w mdlejącą pierś narodu/ Życiem tchnął i siłą.
Rozjašnil się dzień ucisku/ I niedoli dzień,/ W nagłym dusz miliona błysku/ Stu lat pierzchnął cień.../ Nad ziemią czarnych smutków,/ Od morza do morza,/ Ogniem życia i nadziei/ Zapłonęła zorza.
Przesilił się mrok zwątpienia,/ Wypełnił się cud.../ Oto ramię u ramienia/ Cały stoi lud.../ Rozwalonych świątyń ducha/ Wznoszą się kolumny,/ A z tułactwa powracają/ Wielkie nasze trumny!
O, nie prochy martwych kości/ Wnoszą do tych bram,/ Ale życia i dzielności/ Tchnienie dają nam.../ Ale idą, jako wielka/ Zapowiedź żywota,/ Przed wolności idą świtem,/ Jako jutrznia złota.
Między króle i hetmany/ Nowy przybył król!/ Cierniem był koronowany,/ Namaścił go ból./ Rzędy dusz sprawował wiernie/ W nieśmiertelnej mocy,/ Wieszczem słowem wskrzeszał ducha,/ Jak dawni prorocy.
Niechaj zagrzmie Wawel stary/ W Zygmunowski spiż!/ Niech okwieci lud te mary,/ Niech okwieci krzyż.../ Niechaj wejdzie wieszcz narodu/ W progi swojej ziemi,/ Powitany, pozdrowiony/ Głosami bratniemi.
...A zawitaj, gospodynie,/ A zawitaj nasz!/ Weź lud polski w tej krainie/ W ducha twego straż.../ Niech twe serce, wielkie serce,/ Co dla braci biło,/ Zjednoczeniem będzie naszym,/ Naszych czynów siłą!
A zawitaj, gospodynie,/ A zawitaj nam!/ Tu, gdzie stara Wisła płynie,/ U Krakowa bram,/ W chacie naszej cię przyjmuję,/ Synowie boleśni,/ Strojąc lutnię ku radosnej/ A leż pełnej pieśni!
Nowa tu dziś wielka Unja/ Tryumf święci swój.../ Myśli, uczuć to komunja/ Na żywota bój.../ Kto dziś wierny, kto dziś ufa/ W przyszłych dni zaranie,/ Temu według wiary jego/ Spełni się a stanie.
Bracia! Z jednej wielkiej chwili,/ Snuć umiemy czas.../ Niech to, cośmy tu przeżyli,/ Długo krzepi nas.../ Niechaj ten, co nas miłował,/ Cierpiał za miliony,/ Życiem naszym, czynem naszym/ Będzie uwielbiony!
Jedno czucie dziś w ojczyźnie,/ Jeden tylko duch.../ Wskróś przez serca idzie bliźnie/ Jeden wiew i ruch.../ Co rozdarte, rozerwane,/ To się czuje blisko;/ Myśli nasze, uczucia nasze/ Jedno dziś ognisko!
Bracia! weźmy z tego znicza/ Choć po jednej skrze.../ Niech jak gwiazda tajemnicza/ W sercach pali się!/ Niechaj w Litwie i w Koronie/ Płomień się roznieci/ Ducha tego, co nad nami/ Jako zorza świeci!
Bracia! z tej grobowej ziemi/ Weźmy choćby żdźbło.../ Święćmy czyny ją męskiem, / Święćmy męską łzą.../ Jak relikwie ją ponieśmy/ Pod rodzinne strzechy;/ W swojskiej pieśni, w swojskim słowie/ Szukajmy pociechy!
Niech więc zagrzmie Wawel stary/ W Zygmunowski spiż.../ Niech okwieci lud te mary,/ Niech okwieci krzyż.../ Niechaj wejdzie wieszcz narodu/ W progi swojej ziemi./ Powitany, ośpiewany/ Pieśniami naszymi!“

3. POHLED STANISŁAWA WYSPIAŃSKÉHO

Tradice symboliky Wawelu v 19. století se opírala především o dva zásadní elementy. První z nich byl kognitivní, jakási symbolická interpretace soupisu starobylostí. Druhý rys byl především emocionální, řídicí se patriotismem a tvořením mýtů.⁹⁶ Sloučení a přeměnu všech prvků této tradice provedl na počátku 20. století jeden originální polský umělec – Stanisław Wyspiański.

Básník, dramatik, malíř, grafik i scénograf, tím vším byl Stanisław Mateusz Ignacy Wyspiański (1869 – 1907). Již od dětství se setkával s významnými polskými umělci, jelikož po matčině smrti byl vychováván tetou a strýcem, Joannou a Kazimierzem Stankiewiczovými. Jeho otec sochař a fotograf Franciszek Michał Wyspiański (1836 – 1901) se o něj nedovedl dostatečně dobře postarat.⁹⁷ Stankiewiczovi byli lidmi z vyšší společnosti. V jejich domu se tak často objevovali význační hosté, např. polští umělci jako malíř Jan Matejko (1838 – 1893), historik, publicista a poeta Józef Szujski (1835 – 1883), literární historik i kritik Karol Estreicher (1827 – 1908) anebo malíř, historik umění, muzeolog a restaurátor Władysław Łuszczkiewicz (1828 – 1900). Daní umělci ovlivnili první umělecké počiny mladého Stanisława Wyspiańského. V době, kdy Wyspiański studoval malířství na Akademii výtvarných umění v Krakově⁹⁸, byl dokonce ředitelem Jan Matejko. V letech 1887 – 1890 studoval také na Jagellonské univerzitě v Krakově, kde navštěvoval kurzy historie, historie umění a také literatury.⁹⁹

Stanisław Wyspiański tvořil v rámci modernistického literárního hnutí Mladé Polsko¹⁰⁰ a bývá často spojován se symbolistickým dramatem, charakteristickým pro danou

---

⁹⁶MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 309.

⁹⁷BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa...*, cit. d., s. 1072.

⁹⁸ Stanisław Wyspiański studoval na Akademii výtvarných umění v Krakově (Szkola Sztuk Pięknych w Krakowie) v letech 1884 – 1885 a 1887 – 1895 u Floriana Stanisława Cynka (1838 – 1912), Władysława Łuszczkiewicze (1828 – 1900) i Jana Matejki (1838 – 1893).

⁹⁹BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa...*, cit. d., s. 1072 – 1703.

¹⁰⁰ Młoda Polska (Mladé Polsko, 1890–1918) – modernistické literární hnutí prosazující v polském umění ideu larpoulartismu (umění pro umění) a pronikání nových uměleckých směrů (symbolismus, dekadence, katastrofismus, impresionismus, expresionismus atd.). Název je odvozen od titulu *Młoda Polska* (1898) literárního kritika Artura Górnického (1870 – 1959), který byl opublikován na stránkách krakovského týdeníku *Życie* (Život). Představitelé se distancují od předchozí tvorby pozitivistů.

Hlavní představitelé Mladého Polska:

1. generace: Jan Kasprówicz (1860 – 1926; *Z chalupy*), Stefan Żeromski (1864 – 1925; *Popioły, Ludzie bezdomni*), Kazimierz Przerwa-Tetmajer (1865 – 1940; *Na skalnym Podhalu*), Gabriela Zapolska (1857 – 1921; *Moralność pani Dulskiej*), Władysław Reymont (1867 – 1925; *Chłopi, Ziemia obiecana*).
2. generace: Leopold Staff (1878 – 1957; *Dzień duszy*) a Bolesław Leśmian (1877 – 1937; *Sad roztajny*).

Stanisława Wyspiańského (1869 – 1907; *Wesele*) můžeme chápat jako jakýsi tvůrčí přechod mezi generacemi.

dobu. Byl však i rodákem z Krakova a jeho silná vazba k městu i wawelskému návrší ovlivnila mnoho jeho děl. Umělecká tvorba Stanisława Wyspiańskiego je značně obsáhlá a rozmanitá – malby a kresby zobrazující aspekty Krakova, rostliny, portréty i autoportréty apod.; různé architektonické projekty spojené s rozvojem Krakova či přímo Wawelu; a samozřejmě literární činnost. Mezi nejdůležitější texty, v kterých zaujímá wawelsko-krakovská tematika zásadní roli, patří: *Legenda I* (1898), *Kazimierz Wielki* (1900), *Bolesław Śmiały* (1903), *Wyzwolenie* (1903), *Akropolis* (1904), *Legenda II* (1904), *Hamlet* (1905), *Na odebranie Wawelu* (1905).¹⁰¹ Spojení s Wawelem neovlivnilo jen jeho literární činnost, ale i jeho práci jako výtvarníka.

Jako umělec, talentovaný v několika oborech zároveň, dokázal zachytit na Wawelu především to, co je zásadní, význačné a zároveň reprezentativní pro symbolický celek. Hutná, nejednotlivá a spleťtá architektura Wawelu se mu proto jevila jako Labyrint – místo představující zkoušku, prostor s ukrytým tajemstvím, osvobozující pravdou.¹⁰² Je to rovněž prostor, v kterém by měli Poláci přemýšlet o své podstatě, o tom, co je životním údělem každého z nich samotného, ale i jako části celku. Z tohoto důvodu může být Wawel pro některé osoby Akropolí; Trójou a Visla bájnou řekou Skamandros; může to být také žebřík z Jákovova snu, v kterém mu Bůh odhalil jeho pravdivé poslání; může být Sionem, kde harfista katedrály a básník vyzpěvuje psalmodie na přivítání slunečního svitu a spasitele; rovněž hradem Elsinor,¹⁰³ po jehož chodbách se prochází princ Hamlet, snažící se vyjasnit lidskou existenci.

Wawel je, svou podobou i historií, pro Wyspiańskiego filtrem, pomocí kterého se v představivosti člověka vyjasňuje tajemství labyrintu světa.¹⁰⁴ Wawelské návrší doprovází bohatá historie spojená s polským národem. Sled politických událostí, patriotismus a satisfakce, úzkost nad ztrátou, boj o existenci, ale i idea obnovy; takové lekce udělila krakovská akropolis. Nejlépe je to vidět ve dvou Wyspiańskiego dílech – *Wyzwolenie* a *Akropolis*.¹⁰⁵

---

¹⁰¹ TOMCZYK-MARYON, Marta. *Wyspiański*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2009, s. 293. ISBN 978-83-06-03191-1.

¹⁰² WYSPIAŃSKI, Stanisław. *Wyzwolenie*. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1903, s. 101. ISBN 978-83-288-1035-8, s. 43.

¹⁰³ Miodońska-Brookes, Ewa. *Studia o kompozycji dramatów Stanisława Wyspiańskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo PAN, 1972, s. 137. S. 8 – 17.

¹⁰⁴ POPIEL, Magdalena. *Wyspiański: mitologia nowoczesnego artysty*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2008, s. 364. ISBN 978-83-242-0972-9.

¹⁰⁵ Miodońska-Brookes, *Studia o kompozycji...*, cit. d., s. 107.

3.1. Wyzwolenie

Stanisław Wyspiański napsal drama *Wyzwolenie* (Vysvobození) v roce 1902 a vydáno bylo o rok později 1903. Hlavní postavou učinil Konrada, což je jasný odkaz na postavu z díla *Dziady* (1822) Adama Mickiewicze (1798 – 1855). Konrad se zde zabývá vysvobozením ve třech rovinách – vysvobození Polska z politického útlaku, vysvobození národu z apatičnosti ducha i vůle, ale i vysvobození umělecké tvorby. Konrad tak má svěst bitvu o duše a povědomí Poláků, a proto se vydává na prkna krakovského divadla. Své poselství chce předat skrze umění, to však samo potřebuje osvobodit z okovů útlaku a lži. Vysvobození tak musí začít právě od umění.¹⁰⁶

Představení ukazuje rozpačité situace národu, společenstva rozděleného na vrstvy a skupiny, navzájem mezi sebou bojující, avšak bez nějakého konkrétního programu na změny do budoucna. Zástupci šlechty navíc opomíjí rolnické obyvatelstvo, nevěnují mu pozornost, jakou zasluhuje.¹⁰⁷ Konrad kritizuje jednotlivé skupiny za jejich nevlastenecké chování. Takový národ stagnuje, nerozvíjí se.

V dramatu *Wyzwolenie* je Wawel ztotožňován s motivem katedrály, nejčastější motiv v 19. století. Plní tak především roli dekorace, kulisy. Děj se odehrává v krakovském divadle, ve kterém postavy mohou prožívat povrchní emoce, falešnou vlasteneckou hrdost či starosti špatného svědomí, z kterého čerpají energii do svého idealistického zanícení. Hraný vlastenecký patos s využitím atických prvků, kterým spolu mluvily postavy dramatu, je možné vidět v následujícím úryvku.

„MASKA 7: A umění?

KONRAD: Toto je umění!

MASKA 7: Umění je tedy pro vyvolené. Já ho chápu jinak.

KONRAD: Ne. Neb máš pravdu i pravdu vůbec nemáš.

MASKA 7: ???

KONRAD: A to záleží na...

MASKA 7: Na...?

---

¹⁰⁶ ENGELKING, Leszek. Aluzje do “Dziadów” Adama Mickiewicza w “Wyzwoleniu” Stanisława Wyspiańskiego. In: “*Zagadnienia Rodzajów Literackich*”, t. 47, z. 1-2 (93-94), Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2004, s. 153 – 174 (22). ISSN 0084-4446.

¹⁰⁷ V období Mladého Polska, v druhé polovině 19. století, vzrostl značně zájem polské inteligence o rolnické obyvatelstvo, tzv. „chłopomania“. Charakteristický byl obdiv folkloru a běžného rolnického života. Věřili, že stagnace inteligence národu je spojena s životem ve městě. Snažili se tudíž o návrat k přírodě. Muži z polské inteligence se v důsledku toho často ženili s vesnickými dívkami. O takovém sňatku vypráví i Stanisław Wyspiański ve svém dramatu *Wesele* (1901). Wyspiański se inspiroval skutečným sňatkem polského poety Lucjana Rydla s Jadwigou Mikołajczykównou, dcerou sedláka.

KONRAD: Kde a v jaký čas se odděluje myšlenka, vlákno myšlenky, nit.

MASKA 7: Nit?

KONRAD: Ariadnina nit.

MASKA 7: Vedoucí do labyrintu.

KONRAD: Ne, ta, s kterou držíc a z klubka rozvinujíc, možné je postupovat přes taje labyrintu a nejskrytější ulice palácových průchodů. I ty horních pater, i ty v podzemí, i ty dlouhé cesty štol, i ty stezky na závratné výšce střechy.

MASKA 7: Co je Labyrintem pro nás?

KONRAD: Wawel.

MASKA 7: A Ariadnou?

KONRAD: Hrdost.

MASKA 7: A klubkem?

KONRAD: Láska pro toho, co je...

MASKA 7: Tam.

KONRAD: Ne. – Ve mně!

MASKA 7: A!

KONRAD: A přesto mě tam tlačí a vede...

MASKA 7: ?

*KONRAD: Nenávist k tomu, CO JE TAM.*¹⁰⁸

Herci se ponořují do apatického smutku, ale i ztrácejí v nádherných slovech, aby po představení klidně sundali kostýmy, setkali se známými, povečeřeli anebo šli jednoduše domů.¹⁰⁹ Wawel je zde jako kulisa dané chvíle, vytvořená z rámu a rekvizit. Jediným gestem režiséra poslaný do divadelního skladiště, kde spolu s ostatními kulisami může čekat, až ho bude chtít zase někdo využít.

---

¹⁰⁸ WYSPIAŃSKI, Stanisław. *Wyzwolenie...*, cit. d., s. 43.

Vlastní překlad z:

„*MASKA 7: A Sztuka?/ KONRAD: Oto jest właśnie Sztuka!/ MASKA 7: Sztuka więc jest dla wybranych. Rozumiem jej inaczej./ KONRAD: Nie. Albo masz słusność i słusność nie masz wcale./ MASKA 7: ???/ KONRAD: A to zależy od.../ MASKA 7: Od...?/ KONRAD: Kędy, gdzie, w jaki czas urywa się myśl, wątek myśli, nitkę./ MASKA 7: Nitkę?/ KONRAD: Nitkę Ariadny./ MASKA 7: Wiodącą do labiryntu./ KONRAD: Nie, tę, którą dzierząc i z kłębka rozwijając, zejść można w labiryntu tajniki i najskrytsze ulice pałacowe przejść. I te górnych piąter, i te podziemu, i te dalekie drogi podkopów, i te ścieżki na wyżynie zawrotnej dachu./ MASKA 7: Cóż dla nas jest Labiryntem?/ KONRAD: Wawel./ MASKA 7: A Ariadną?/ KONRAD: Duma./ MASKA 7: A kłębkem?/ KONRAD: Miłość dla tego, co jest.../ MASKA 7: Tam./ KONRAD: Nie. – We mnie!/ MASKA 7: A!/ KONRAD: A prze mnie tam i pcha, i prowadzi.../ MASKA 7: ?/ KONRAD: Nienawiść ku temu, CO JEST TAM.*“

¹⁰⁹ NOWAKOWSKI, Jan. *Wyspiański: Studia o dramatach*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972, s. 200. S. 21 – 27.

3.2. Akropolis

Drama *Akropolis* vznikalo v letech 1903 – 1904, roku 1904 bylo i vydáno v Krakově. Za života Stanisława Wyspiańskiego se drama na scénu nedostalo. Na divadelní prkna se v plné podobě drama *Akropolis* dostalo až roku 1926, kdy ho režisér Józef Konstanty Sosnowski (1863-1933) uvedl v Městském divadle¹¹⁰ v Krakově.¹¹¹

Akropolis je více než drama spíše epickou básní či oslavným zpěvem uvedenými na divadelní scénu. Tím je toto dílo bezpochyby novátorské. Je zde jasně viditelný vliv existencialismu i vlastenecké víry, že Polsko se znovu stane nezávislým a samostatným státem.¹¹²

Drama *Akropolis* vzniklo důsledkem toho, že Wyspiańskiego fascinoval Wawel jako symbolické místo polského národa, které v sobě spojuje prvky polské a evropské kultury i historie, tak i prvky křesťanské s antickými. Wawel je zde tedy již od prvního dějství hlavní personou, reprezentovanou a konstituovanou ožvlými uměleckými díly, které tvoří podstatu katedrály. Wyspiański ve výběru důsledně pomíjí objekty katedrály, které vešly do umělecké tradice, především psané, kde sloužily jako ilustrace a metaforická rekonstrukce fází polských dějin.¹¹³ Vzezření postav je ovlivněno katedrálními vzory. Jejich chování, vzájemné vztahy i způsob myšlení se však neopírají o kopírování katedrálních archetypů, ale vycházejí z principu přeměny a propojení wawelských motivů s celým horizontem umění a kultury evropské.¹¹⁴

Postavy vykonávají všechny úlohy dramatu jako akt odpoutání se od jejich prvotní formy a snaží se samostatně vyjádřit. V druhém dějství využívá prvky antické a Wawelské stěny se tak přeměňují do podoby dávné Tróji, kde se odehrává příběh Parise, Heleny a Hektora. Touto mytologickou přeměnou symbolicky staví lásku a touhu výše než morální zákony. Ve třetím dějství oproti tomu využívá motivy biblické, přesněji část ze Starého zákona o Jákobovi a Ezauovi. Wyspiański zde využil motiv žebříku, kde se odehrává boj Jákoba s Andělem.¹¹⁵

---

¹¹⁰ Dnešní Divadlo Julisze Słowackého v Krakově (Teatr im. Juliusza Słowackiego w Krakowie).

¹¹¹ KRZYŻANOWSKI, Julian (red.). *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny A-M*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984, s. 703. ISBN 83-01-01520-9, s. 5 – 6.

¹¹² BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa...*, cit. d., s. 11 – 12.

¹¹³ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. Wawel – „*Akropolis*“. Kraków, 1980, s. 298. ISBN 89-08-00421-0, s. 25 – 31.

¹¹⁴ NOWAKOWSKI, Jan. *Wyspiański: Studia...*, cit. d., s. 11 – 15.

¹¹⁵ KRZYŻANOWSKI, Julian (red.). *Literatura polska...*, cit. d., s. 5 – 6.

Wypiański přebral i ustálenou tradici vidění Wawelu jako hřbitova či ruiny, změnil však hluboce jeho význam. Využil kontrastu metaforického významu rakve a hrobu. Sepulkrální památky wawelské katedrály a jejích obyvatel spojil s významem vanitárním, čili marnosti a pomíjivosti. Zároveň však metafora hrobu rozvíjí archetyp Zmrtvýchvstání Krista¹¹⁶, jak je možné vidět v níže uvedené ukázce.

*„Byl vzkříšen Ten, byl vzkříšen On,
co nosí trny u spánků.
na oltář vstoupil, na zlatý trůn;
za ním den, den přichází*

[...]

*Už letí už, už žene, hej
Apollón Bůh světla
Už za ním jdou z horských lesů
i panny a divizny.*

*Hej směj se dne, hej harfo hraj,
nes větře do polí hraní.
Apollóne vejdi, Apollóne vstaň
na Pánovo Zmrtvýchvstání.*

*Zazněl Zikmundův zvon
a bije jako kladivem
a trumpety buráci po prostoru,
hej Zikmundovým letem!*

*A trumpety buráci jako děla,
jako tehdy na těch polích;
jako by už Polsko celé povstalo,
jak ve svých dávných osudech.*

---

¹¹⁶ MIODONSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 310.

*Jako by už štěstí svoje měla
po staletích, hej po letech
i pohromy a křivdy zapomněla
při zvonech svých svatých.*

*A píseň nad lidem šla nad zemí,
nad Polskou zemí krvavou,
nad Akropolí, kde dřímají
královny i jejich právo.*

*Probudím staletí jedné doby;
před tváří Boha jsem povstal.
Bůh: Živé Slovo sestoupil nad hroby;
uctil jsem ho chorálem.*

*Hej, píseň skončená, píseň Wawelu,
kde nesmrtelná Sláva.
Na rozdrčenou skálu hradu
Bůh napsal své zákony.¹¹⁷*

Hrobem je pro Wyspiańského celá katedrála, která představuje prostředníka umožňujícího přiblížení se Bohu. Přirovnává tak katedrálu nejen k hrobce,

---

¹¹⁷ WYSPIAŃSKI, Stanisław. *Akropolis*. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1904, s. 94. ISBN 978-83-288-1028-0, s. 92 – 94.

Vlastní překlad z:

„Zmartwychwstał Ten, zmartwychwstał On,/ co nosi cierń u skroni./ Na oltarz wszedł, na złoty tron;/ poza nim dzień, dzień wschodzi.

*[...] Już leci już, już goni, hej/ Apollo Bóg światłany./ Już za nim idą z halnych kniej/ i dziewy i dziewany.
Hej śmieję się dniu, hej harfo graj./ nieś wicherze w pola granie./ Apollu wniądź, Apollu wstań/ na Pańskie
Zmartwychwstanie.*

*Zabrzączal Zygmuntowski dzwon/ i bije jako młotem/ a trąby huczą po przestworzu./ hej Zygmuntowskim
lotem!*

*A trąby huczą jako działa,/ jak ongi na tych polach;/ jakby już Polska wszystka wstała,/ kej w dawnych
swoich dolach.*

*Jakby już szczęście swoje miała/ po wiekach, hej po latach/ i klęsk i krzywdy zapomniála/ przy dzwonach
swoich swatach.*

*I pieśń nad ludem szła nad ziemią,/ nad Polską ziemią krwawą,/ nad Akropolis, kędy drzemią/ królowe
i ich prawo.*

*Zbudzę stulecia jednej doby;/ w obliczu Boga wstałem./ Bóg: Żywe Słowo zszedł nad groby;/ uczciłem go
chorálem.*

*Hej, pieśń skończona, pieśń Wawelu,/ gdzie nieśmiertelna Slawa./ Na zdruzgotany głąz kastelu/ Bóg
wpisał swoje prawa.“*

ale i symbolickému tělu Kristovu.¹¹⁸ Děj dramatu uzavírá obraz výbuchu energie wawelskou svatyní, v které se objevila síla zmrtvýchvstalého Apollóna. Ruiny – reálné vnímání Wawelu v autorově současnosti – nejsou již znakem pomíjení, bezvýznamnosti či neúspěchu, ale znakem potenciálu.

Kompozici dramatu *Akropolis* vytvořil Wyspiański jako rozkvétání základního tématu, které je postupně doplňováno a odkrýváno v epizodách, nejen lineárním způsobem. Idea zmrtvýchvstání je zde rozuměna jako element božský, daný člověku jako příklad autokreace. Kompoziční princip rozkvétání dramatu řídí i jazyková podstata dramatu. Texty jednotlivých scén a aktů tvoří metaforický celek Polska.¹¹⁹ Pro Wyspiańského byl tak Wawel složeným a nestejnorodým celkem, ale i právě díky této vlastnosti plní svou symbolickou roli. Umělec v něm tak vidí nejen knihu dějin, ale spíše knihu záznamů tvůrčího úsilí a kulturního dědictví. Wyspiański interpretoval symbolické chápání Wawelu, jeho složitosti i mnohoznačnosti, jako hádanku k rozluštění pro každé pokolení, které chce poznat svou identitu.

3.3. Výtvarná činnost Stanisława Wyspiańského

Stanisław Wyspiański byl velice plodným autorem. Mezi nejoblíbenější techniky v tvorbě Stanisława Wyspiańského patřila kresba pastelem, kterým nejčastěji tvořil portréty, především dětí. Patří k nim např. *Helenka* (1900)¹²⁰, *Dziewczynka z wazonem z kwiatami* (1902)¹²¹ anebo *Macierzyństwo* (1905)¹²². Touto technikou také namaloval i portréty svých známých a umělců. Zabýval se také grafikou, kupříkladu jeho ilustrace *Iliady* (1896 – 1897).

Jak už bylo jednou řečeno, vážnou roli v jeho životě i počátku jeho tvorby sehrál malíř Jan Matejko (1838 – 1893), ale také polský malíř, grafik a tvůrce vitráží Józef Mehoffer (1869 – 1946). S oběma se podílel na polychromii kostela Nanebevzetí Panny Marie v Krakově v letech 1889–1891, ale také s nimi spolupracoval na polychromii v krakovském

---

¹¹⁸ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 310.

¹¹⁹ MIODOŃSKA-BROOKES, *Studia o kompozycji...*, cit. d., s. 106 – 111.

¹²⁰ *Helenka* od Stanisława Wyspiańského – 1900, pastel, 32,5 x 25 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

¹²¹ *Dziewczynka z wazonem z kwiatami* (Dívka s vázou s květy) od Stanisława Wyspiańského – 1902, pastel, 47,5 x 62,8 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

¹²² *Macierzyństwo* (Mateřství) od Stanisława Wyspiańského – 1905, pastel, 91 x 58,8 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

kostele sv. Františka z Assisi (1897 – 1905), ve Lvovské katedrále (1892 – 1894) i wawelské katedrále (1900 – 1902), zde však práce nebyla nakonec zrealizována.¹²³

Tvořil také obrazy krajin, zde také využíval kresbu pastelem, ale mnohdy maloval i olejovými barvami. Oblasti krajinomalby se soustředil svůj pohled na různá zákoutí Krakova. Wyspiański zobrazil park Planty, Vislu, různé Krakovské čtvrti a památky, např. pohledy na Kościuszkovu mohyly ze své pracovny věnoval celý cyklus letech 1904 – 1905. A samozřejmě značně svou pozornost soustředil na celé wawelské návrší.¹²⁴

3.3.1. Zobrazení Wawelu

Vyrůstání v Krakově, poblíž Wawelského návrší, neovlivnilo Stanisława Wyspiańskiego jen v literární tvorbě. V dětství často navštěvoval katedrálu se svým otcem – sochařem a fotografem Franciszekem Wyspiańským (1836 – 1901), který zde kopíroval královské busty polských vládců. Tam Stanisław Wyspiański také poslouchal otcovo vyprávění o polské historii, a tak se i zrodila jeho fascinace polskou minulostí a wawelskou katedrálou, především jejími královskými hroby.¹²⁵

Stanisław Wyspiański namaloval několik obrazů zobrazujících pohledy na Wawel. Jmenovat můžeme např. *Widok na Wawel* (1894)¹²⁶. Největším však bezesporu je obraz *Planty o świcie* (1894)¹²⁷, který namaloval po návratu z cest po Evropě. Na obraze znázornil opuštěnou a bledou alej v krakovském parku Planty. V pozadí je sotva viditelný Wawel zahalený v mlžném oparu. Přestože je hrad namalován bledšími barvami přitahuje k sobě pozornost. Zásahu na tom má především perspektiva vytvořená cestou a stromy aleje. Na konci cesty je lampa, díky níž býval někdy obraz mylně označován jako *Wawel o zmroku* (Wawel za soumraku). Dalo by se říci, že nejpůsobivější na tomto obraze je zobrazení nálady. Malba přímo vyzařuje klid a nostalgii. Stromová alej také může působit jako opona, zahalující wawelskou scénérii.¹²⁸

---

¹²³ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 18. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 338. ISBN 8-38660-017-9, s. 227 – 228.

¹²⁴ *Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna*, tom 18..., cit. d., s. 227 – 228.

¹²⁵ ZBIJEWSKA, Krystyna. *Krakovským szlakiem Stanisława Wyspiańskiego*. Warszawa – Kraków: Wydawnictwo PTTK „Kraj“, 1986, s. 112. ISBN 83-7005-069-7.

¹²⁶ *Widok na Wawel* (Pohled na Wawel) od Stanisława Wyspiańskiego – 1894, olej na plátně, 62,5 x 32,5 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie. Viz obr. č. 9 v obrazové dokumentaci.

¹²⁷ *Planty o świcie* (Planty za úsvitu) od Stanisława Wyspiańskiego – 1894, olej na plátně, 101 x 201,5 cm, soukromý vlastník, uloženo v depozitu (Muzeum Narodowe w Krakowie). Viz obr. č. 10 v obrazové dokumentaci.

¹²⁸ POGORZELSKA, Joanna (red.). *Młoda Polska - słowa, obrazy, przestrzenie. W hołdzie Stanisławowi Wyspiańskiemu. Wystawa - 9 października - 31 grudnia 2007 roku*. Warszawa : Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, 2007, s. 269. ISBN 9788389378309, s. 48.

Je třeba také zmínit Wyspiańskiego práci na vitrážích, především těch, které měly být umístěny do oken katedrály sv. Stanislava a Václava na Wawelu. Jedná se o tři královské vitráže, Wyspiański jich plánoval více (zachovaly se i skici), ale jeho projekt nakonec nebyl schválen. Tyto tři vitráže – Jindřicha Pobožného, Kazimíra Velikého a sv. Stanislava¹²⁹ – byly nakonec zrealizované v letech 2002 – 2007 Piotrem Ostrowským a umístěny ve výstavní budově „Pawilon Wyspiański 2000“.¹³⁰

---

¹²⁹ Vitráže vznikly podle projektů – viz obrazová dokumentace obr. č. 11.

- *Henryk Pobożny* (Jindřich Pobožný) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.
- *Kazimierz Wielki* (Kazimír Veliký) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.
- *Święty Stanisław* (Svatý Stanislav) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

¹³⁰ ZBIJEWSKA, Krystyna. *Krakowskim szlakiem...*, cit. d., s. 71 – 83.

4. POVÁLEČNÝ WAWEL

Během nacistické okupace za druhé světové války byl Wawel sídlem Hanse Franka, který řídil tzv. Generální gouvernement. Během tohoto období bylo ukradeno mnoho cenných památek. Královský hrad i katedrála však naštěstí zničeny nebyly. Ihned po ústupu nacistů byl objekt zajištěn vojáky Zemské armády (Armia Krajowa).

Po druhé světové válce byl královský hrad přeměněn na muzeum a s katedrálou i nadále zastávaly důležitou roli národního symbolu v povědomí polského národa¹³¹. V poválečném období se na základě této tematiky Wawelu soustředila okolo třech zásadních námětů, které měly kořeny v starší tradici, nebyly však s ní zcela identické.

4.1. Spása

Prvním tématem byl stále trvajícím pocit žalu z pustošení a katastrof. Válkou ušetřený Wawel i Krakov se v očích umělců představovaly jako symboly spásy. Tento prvek můžeme vidět v tvorbě Juliana Przybosi.

Polský poeta, esejista a překladatel Julian Przyboś (1901 – 1970) studoval od roku 1912 na gymnáziu v Rzeszowie, kde už se začal věnovat studiu literatury, především pak literatury socialistické a anarchistické. Na konci první světové války v roce 1918 se podílel na sabotážních a diverzních akcích. Účastnil se také studentské obrany Lvova před Ukrajinci od listopadu 1918 až do ledna 1919. Později se i zapojil do polsko-sovětské války (1919 – 1921), kde padl do sovětského zajetí, podařilo se mu však utéct.¹³²

V letech 1920 – 1923 studoval polonistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově, zde se mu i otevřel svět literární tvorby. Od roku 1922 tvořil v rámci literární skupiny „Negatywiści“¹³³ mladých krakovských poetů. Někteří představitelé této skupiny se pak připojili k literární skupině Krakovská Avantgarda¹³⁴ (Awangarda Krakowska, 1922 – 1927).

---

¹³¹ FRNASZEK, Antoni. *Wawel*. Warszawa: Arkady, 1988, s. 132. ISBN 8321334482, s. 45 – 50.

¹³² BURKOT, Stanisław. *Literatura polska 1939 – 2009*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010, s. 528. ISBN 978-83-01-16289-4, s. 128 – 130.

¹³³ Literární skupina „Negatywiści“ působila v Krakově v roce 1922. Náleželi do ní spisovatelé jako Jan Brzękowski (1903 – 1983), Julian Przyboś (1901 – 1970), Jan Alfred Szczepański (1902 – 1991) a Józef Edward Dutkiewicz (1903 – 1968). Jejich tvorby měla prvky avantgardy a dadaismu. Vychází z francouzského slova „dada“, která znamená hračka. Charakteristická je tu ignorace estetiky a snaha o absenci významového obsahu v díle.

¹³⁴ Krakovská avantgarda (Awangarda Krakowska) byla literární skupina působící v letech 1922 – 1927, semknutá okolo krakovského časopisu *Zwrotnica*. Její počátek je spojen s manifestem Tadeusze Peipera „*Miasto. Masa. Maszyna.*“, který pul o publikován v druhém čísle časopisu *Zwrotnica* roku 1922. Jednalo se o novátorský polský umělecký směr zrcadlící zrychlující se během doby a rozvoje techniky. Autoři se řídili heslem „Minimum slov, maximum obsahu“. Mezi hlavní představitelé patřili: Jan Brzękowski (1903 – 1983), Jalu Kurek (1904 – 1983), Tadeusz Peiper (1891 – 1969), Julian Przyboś (1901 – 1970) a Adam Ważyk (1905 – 1982).

Po druhé světové válce pracoval jako diplomat ve Švýcarsku v letech 1947 – 1951. Později se vrátil do Krakova, kde byl ředitelem Jagellonské akademické knihovny. Roku 1955 se přestěhoval do Varšavy, kde se podílel na tvorbě týdeníku *Przegląd Kulturalny*, který byl činný v letech 1952 – 1963. Plnil také od roku 1966 funkci místopředsedy PEN klubu. Mezi jeho díla patří např. sbírky básní *Śruby* (Krakov, 1925), *Oburącz* (Krakov, 1926), *Z ponad* (Těšín, 1930), *W głąb las* (Těšín, 1932), *Równanie serca* (Varšava, 1938), *Póki my żyjemy* (Krakov, 1944), *Miejsce na ziemi* (1945), *Rzut pionowy. Wybór wierszy* (Varšava, 1952), *Najmniej słów* (Krakov, 1955), *Na znak* (Varšava, 1965), *Więcej o manifest* (Varšava, 1962), *Kwiat nieznaný* (Varšava, 1968) anebo sbírka esejí *Czytając Mickiewicza* (Varšava, 1950).¹³⁵

Motiv Wawelu jako symbolu spásy můžeme vidět v básni Juliana Przybosié *Na Wawel*. Jedná se o příběh z výpravy, která se udála v několika dnech po bitvě o Krakov, mění na výjimečný vizuální popis města. Využívá pozorování a rozlišování změn, kterým podléhají výrazné prvky vyobrazení Krakova, tyčící se do výšky a kupící se před očima člověka. Slova zdůrazňující tyto změny jsou prostá a hovorová, autor tak mohl popisovat různé situace pomocí základních vjemů. Změny architektonických těles porovnává a i mnohdy ztotožňuje s vnitřním emocionálním rozpoložením. Kupříkladu úzkost je zobrazena jako díra po střele, radost oproti tomu představuje zachráněný Krakov. Před očima tyčící se domy jsou přirovnávané k přetrvávajícím pyramidám a procházení se po ulicích je porovnáváno s odhalením pomníku.¹³⁶ Příběh se odvíjí v krátkých větách, které jsou budované jako slovní okamžiky a zrytmizované jako zrychlený tep srdce i rytmus dechu.

Vyvrcholením tohoto nezvyklého povznášení města je obraz wawelského návrší. Autor jej uchopil ve dvojité perspektivě. Jako reálný výhled, pro který se dá ustálit vyhlídkové místo na mapě města, ale i jako vizi vzkříšení. Blýskání a hřmot děl plní role náhlých osvětlení a mocných zvuků doprovázejících zjevení, vynoření nového světa. A škála těchto zvuků je porovnávána s vrchem týčícím se nad městem, Wawel tak povstává z hřmotu děl.¹³⁷

---

¹³⁵ BURKOT, Stanisław. *Literatura polska...*, cit. d., s. 128 – 130.

¹³⁶ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 311.

¹³⁷ KWIATKOWSKA, Agnieszka. *"Tradycja, rzecz osobista": Julian Przyboś wobec dziedzictwa poezji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2012, s. 311. ISBN 978-83-232-2400-6, s. 15 – 21.

4.2. Lekce Wyspiańskiego

Druhým a opakujícím se prvkem krakovsko-wawelské symboliky byla koncepce Wawelu – Akropole, kde se autoři odvolávali k dílu Stanisława Wyspiańskiego *Akropolis* z roku 1904. Nejprve se toto pojetí projevovalo opozicí vůči představě Stanisława Wyspiańskiego. Odpůrcem této koncepce se stal polský poeta, esejista a dramatik Zbigniew Herbert (1924 – 1998).

Zbigniew Herbert studoval gymnázium a lyceu ve Lvově. Poté, co Lvov obsadili Němci, pokračoval ve studiu a získal maturitu díky tajnému podzemnímu školství. V té samé době se také zapojil do tajných akcí Zemské armády (Armia Krajowa). Začal studium polonistiky na Univerzitě Jana Kazimíra ve Lvově¹³⁸, studium však přerušil a odjel do Krakova, kde studoval ekonomii na Ekonomické univerzitě. Současně navštěvoval i přednášky na Jagellonské univerzitě a na Akademii výtvarných umění v Krakově. Po dokončení studia ekonomie na Ekonomické univerzitě se pustil do studia práv. Studium začal v Krakově, nakonec ho však dokončil na Univerzitě Mikuláše Koperníka v Toruni¹³⁹ v roce 1949. V témže roce zde také začal studovat filosofii, kterou nakonec dokončil na Varšavské univerzitě.¹⁴⁰

Při své práci se snažil distancovat od tvorby, která by sloužila politické propagandě. Publikoval proto především hudební a divadelní recenze či zprávy z různých výstav. Situace se však změnila v roce 1956¹⁴¹, kdy došlo k polevení politiky a povinného socialismu v literatuře. Důsledkem toho vydal roku 1956 svou první sbírku básní *Struna światła* a brzy ji následovaly další sbírky.¹⁴²

Tvorba Zbigniewa Herberta je známá a oblíbená nejen v Polsku, ale i v zahraničí. Jeho verše byly přeloženy do několika jazyků, např. do češtiny, angličtiny, maďarštiny, švédštiny anebo italštiny. Mezi jeho sbírky básní patří, např. *Struna światła* (Varšava, 1956), *Hermes, pies i gwiazda* (Varšava, 1957), *Studium przedmiotu* (Varšava, 1961), *Napis* (Varšava, 1969), *Pan Cogito* (Varšava, 1974), *Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze* (Paříž, 1983),

---

¹³⁸ Dnešní Lvovská národní univerzita Ivana Franka (Львівський національний університет імені Івана Франка). Univerzitu nechal založit roku 1661 polský král Jan Kazimír II. Vasa (1609 – 1672). Po připojení do Ukrajinské SSR roku 1917 byla univerzita přejmenována. Pojmenovali ji po bývalém studentovi, spisovateli a významném haličském představiteli Ivanovi Frankovi (1856 – 1916).

¹³⁹ Univerzita Mikuláše Koperníka v Toruni (Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu) byla založena roku 1945. Existovalo tu ale již od roku 1568 Akademické gymnázium.

¹⁴⁰ SIEDLECKA, Joanna. *Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie*. Warszawa: Prószyński i S-ka, 2002, s. 425. ISBN 8373371753, s. 45 – 71.

¹⁴¹ Odhalení kultu osobnosti Josifa Vissarionoviče Stalina (Josif Vissarionovič Džugašvili; 1878 – 1953)

¹⁴² SIEDLECKA, Joanna. *Pan od poezji...*, cit. d. 181 – 225.

Elegia na odejście (Paříž, 1990), *Rovigo* (Vratislav, 1992), *Epilog burzy* (Vratislav, 1998) anebo sbírka *89 wierszy* (Krakov, 1998).

Zbigniew Herbert byl obdivovatelem klasického umění Řecka, kterému připisoval obrovskou váhu a preciznost. Wyspiańskiego vizi Wawelu viděl Zbigniew Herbert jako urážku neskutečné velikosti, která se zrodila z horečky, žalu či šílenství.¹⁴³ Význam titulu Wyspiańskiego dramatu *Akropolis* chápal Herbert především jako odkaz na Akropolis v Athénách, kterou čas i různé historické zvraty přetvořily v čistě umělecké dílo, sloužící výhradně k rozjímání nad krásou; dílo existující kompletně nad rámec současného života; dílo utvořené v jedolité umělecké formě.¹⁴⁴

Zbigniew Herbert vyjádřil svůj kritický odstup v básni *Wawel*, která je součástí poetického svazku *Struna światła* (Varšava, 1956). Epická báseň je citována a vyjasněna níže pod ukázkou.

*„Patriotický zákal v očích měl ten
co tě srovnával se stavbou z mramoru*

*Perikle
rmoutit se musí tvůj sloup
i prostý stín důstojnost hlavic
harmonie paží zdvižených*

*a zde cihlový směšný zmatek
královské jablko renesance
na pozadí rakouských kasáren*

*a jen možná v noci v horečce
v šílenství žalu barbara
co se z křížů a šibenic
dozvěděl o rovnováze těles*

---

¹⁴³ KORNHAUSER, Julian. "Struna światła": między ocaleniem a niepokojem. In: *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 3 (62), Warszawa: PAN, 2000, s. 20 – 27 (8). ISSN 0867-0633, s. 20 – 25.

¹⁴⁴ SZCZEPAŃSKI, Jan Józef. *Nasze nie nasze*. Kraków: Znak, 1983, s. 112. ISBN 8370061923, s. 13 – 14.

*a možná jen pod měsícem
když andělé od oltáře
odcházejí šlapat sny*

*a teprve tehdy
– Akropolis*

*Akropolis pro vydědence
a milost milost pro lháře*¹⁴⁵

Pomocí metafory Zbigniew Herbert představuje Periklovu harmonii mramorových budov, symbolizuje je zde sloup. Na opačný pól staví zmatek forem, který vidí v nepoddajné a neuspořádané koexistenci elementů Wawelu. Neuspořádanost objektu je dána postupnou výstavbou v různých časových úsecích, nikoliv jednorázovým stavebním úkonem jako u antické stavby.¹⁴⁶

Ostrou opozici Herberta ke koncepci Wyspiańského umírňuje především idea symboliky Wawelu, díky němuž se polská kultura zakořenila a účastnila v nejvyšších úrovních evropské kultury, která byla zároveň i tvůrčím zdrojem.

4.3. Vzor řádu

Třetím prvek kontinuační a interpretace symboliky Wawelu reprezentuje groteskně laděné dílo Andrzeje Kijowského *Dziecko przez ptaka przyniesione*, čili *Dítě přinesené ptákem*.¹⁴⁷

Andrzej Kijowski (1928 – 1985) byl polským literárním kritikem, esejistou, prozaikem i scenáristou. Studoval polskou filologii na Jagellonské univerzitě, jejíž studium dokončil roku 1954. V průběhu studia navštěvoval přednášky, které vedl polský literární historik

---

¹⁴⁵ HERBERT, Zbigniew. *Struna światła*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1994, s. 83. ISBN 83-7023-354-6, s. 34.

Vlastní překlad z:

„*Patriotyczną kataraktę na oczach miał ten/ co cię zrównał z gmachem marmurów/ Peryklesie/ smucić się musi twa kolumna/ i prosty cień dostojność głowic/ harmonia ramion uniesionych/ a tu ceglany śmieszny zgiełk/ królewskie jabłko renesansu/ na austriackich koszar tle/ i tylko może w noc w gorączce/ w obłędzie żalu barbarzyńca/ co się od krzyżów i szubienic/ dowiedział równowagi brył/ i tylko może pod księżycem/ kiedy anioły od ołtarza/ odchodzą by tratować sny/ i tylko wtedy/ – Akropolis/ Akropol dla wydziedziczonych/ i łaska łaska dla kłamiących*“

¹⁴⁶ FRANASZEK, Andrzej. *Ciemne źródło: (o twórczości Zbigniewa Herberta)*. London: Puls Publications, 1998, 246 s. ISBN 1-85917-076-5.

¹⁴⁷ MIODONSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 313.

a kritik profesor Kazimierz Wyka (1910 – 1975). Tyto přednášky také navštěvovali Jan Błoński (1931 – 2009), Ludwik Flaszen (narozen r. 1930) a Konstanty Puzyna (1929 – 1989), kteří stáli u počátků krakovské kritické školy, která bojovala proti nařízenému kánonu socialistického realismu.¹⁴⁸

Žurnalista Andrzej Kijowski publikoval také některá svá díla pod pseudonymem „Dedal“. Jeho literární pseudonym souvisel s jeho zapojením do opozice, kvůli čemuž byla jeho tvorba pod cenzurou. Pseudonymem „Dedal“ se podepisoval pod tiskovými recenzemi a kulturními kroniky publikovanými v měsíčníku *Twórczość*.¹⁴⁹ Postupem času se díky tomu vytvořila dokonce speciální rubrika, kde publikoval Andrzej Kijowski jako „Dedal“ své fejetony beze strachu z politického postihu. Takto opublikovaná díla byla po smrti Kijowského souborně vydána ve Varšavě roku 1986 pod titulem *Kroniki Dedala. Szkice i kroniki*.¹⁵⁰

Kijowski napsal mnoho děl – od povídek a románů, přes kritiky, až po filmové scénáře. Mezi jeho povídky patří *Diabeł, Anioł i Chłop* (1955), *Pięć opowiadań* (1957), *Oskarżony* (1959), *Pseudonimy* (1964) a *Dyrygent i inne opowiadania* (1983). Také vytvořil dva veršované romány *Dziecko przez ptaka przyniesione* (1968) a *Grenadier-król* (1972). Vydal značné množství kritik, esejí, fejetonů apod. Jmenovat zde můžeme např. sbírky fejetonů *Różowe i czarne* (1957), *Miniatury Krytyczne* (1961) *Arcydzieło nieznané* (1964) anebo *Szósta dekada* (1972). Mezi významné sbírky esejí patří *Sezon w Paryżu* (1962), *Podróż na najdalszy Zachód* (1982) i *O dobrym Naczelniku i niezłomnym Rycerzu* (1984). Vytvořil celou řadu publikací, některé z nich vyšly až po jeho smrti.¹⁵¹

Zvláštním bodem v jeho tvorbě jsou filmové scénáře. V roce 1966 vytvořil scénář k filmu *Szyfry*. Roku 1972 napsal scénář k filmu *Wesele*, podle dramatu Stanisława Wyspiańského z roku 1901. Režie tohoto filmu se chopil Andrzej Wajda. S Wajdou spolupracoval ještě v roce 1979 na filmu *Dyrygent*. Mezi další filmy, ke kterým napsal scénáře, patří *Pasja* (1977), *Z dalekiego kraju* (1981), *Mgła* (1983) a *Dotknięci* (1988).¹⁵²

V díle *Dziecko przez ptaka przyniesione* (vydáno ve Varšavě roku 1968) Andrzej Kijowski předkládá vlastní variantu pohledu na Krakov – jako na symbolickou knihu dějů či navazující hru, plnou lehké ironie a žertovného nadhledu. Odkazuje se na tradici 19. století,

---

¹⁴⁸ TOMASZEWSKA, Wiesława. *Andrzej Kijowski. Biografia - bibliografia - recepcja. Studium dokumentacyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2005, s. 522. ISBN 83-7072-361-6, s. 17 – 53.

¹⁴⁹ Literární měsíčník *Twórczość* byl vydáván v letech 1945 – 2010. Nejprve jeho redakce sídlila v Krakově, ale roku 1950 přesídlila do Varšavy.

¹⁵⁰ TOMASZEWSKA, Wiesława. *Andrzej Kijowski...*, cit. d., s. 105 – 129.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 219 – 225.

¹⁵² Tamtéž, s. 86 – 103.

zvláště pak na jeho vyvrcholení v tvorbě Stanisława Wyspiańskiego. Téma Krakova a Wawelu Kijowski propojil s problematikou identity jednotlivce i pokolení, představením na podivuhodné historii krakovské měšťanské rodiny.¹⁵³

Wavel a Krakov, znaky polské národní historie, zde Andrzej Kijowski propojil komplikovanou sítí narážek a analogií s osudy měšťanského domu a přepravního podniku, a tak i s osudy dědečka a vnuka, čili zakladatele a dědice domu i společnosti. Román se přibližuje rodinnému albu či rodinné Bibli, spojující na svých stránkách svaté a starobylé texty se zápisky událostí vážných jen z hlediska rodinného a privátního. Wavel a Krakov zde symbolicky plní roli svatého textu; měšťanský dům, jeho obyvatelé i firma jsou osobní okrajové poznámky.¹⁵⁴

Text začíná popisem města, které autor popsal neskutečně detailně, díky čemuž se čtenář může lépe orientovat v spleťtém příběhu. Popis je plný básnických přívlastků, metafor, kontrastů a přirovnání. Kijowski přirovnává Krakov dokonce k slunci:

„Město, co stojí, a řeka, co plyne [...] Paprskovité město; to neznamena jasné, ale soustředné. Podobné slunci, kdyby zhaslo slunce, padlo na zem a ochladilo se v krvavém kouři a popelu. [...] Řeka se tu kroutí, couvá a dělí. Vápencová skála ji zahrazuje cestu, v údolí vražená jak vrak lodi.“¹⁵⁵

Kijowského dílo provází celá řada podobných obrazných pojmenování, která identifikují Wavel jako symbol a rozvíjí vazbu Wawelu s Krakovem. Jedná se o vazbu specifického osudu katastrof, ale i hierarchického vztahu – kupříkladu přítomnost skály rozhoduje o podivuhodném toku řeky, podle umístění skály a řeky se poté formovalo město.¹⁵⁶

V díle je pevným centrálním bodem města dům, kde bydlí dědeček s vnukem a kde také sídlí přepravní podnik. Popis měšťanského domu a děje, který se v něm odehrává, se dají od počátku rozeznat jako parodická analogie návrší a hradu, jako malá replika

---

¹⁵³ LEM, Stanisław. Andrzeja Kijowskiego poema narodowe. In: *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 3 (15), Warszawa: PAN, 1992, s. 151 – 158 (8). ISSN 0867-0633, s. 153 – 158.

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ KIJOWSKI, Andrzej. *Dziecko przez ptaka przyniesione*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1968, s. 161. ISBN 838856031X, s. 5.

Vlastní překlad z:

„Miasto, co stoi, i rzeka, co płynie [...] Miasto promieniste; to nie znaczy jasne, lecz koncentryczne. Podobne słońcu, gdyby zgasło słońce, na ziemię spadło i stygło w oparze krwawym i popiele. [...] Rzeka tu skręca, cofa się i dzieli. Wapienna skála drogę jej tamuje, w dolinę wbita jak szczątek okrętu.“

¹⁵⁶ LEM, Stanisław. *Andrzeja Kijowskiego poema...*, cit. d., s. 152 – 153.

Wawelu. Dům je přirovnáván nejen k hradu, ale i k divadlu, kostelu, železničnímu nádraží, tržnici či dokonce k burze. Shrnuje ve svém architektonickém uspořádání proces degradace města opuštěného králi, zbaveného hodnosti a velkoleposti. Nelibozvučně zkomponovaný popis domu, postaveného z různých k sobě nepasujících částí, působí jako parodující následník struktury Wawelu.

Vztah mezi domem a skálou s hradem vytváří další symbolický význam, který představuje Wawel jako vzor řádu a smyslu; dům zde představuje jen jakousi zdánlivou existenci. Takovéto spojení vzoru a imitace, pravdy a přeludu, objímá ironicky celé město, které svým životem chce následovat roli dávné metropole, netvoří si však vlastní aktuální hodnoty a stále se ohlíží za dávnou slávou:¹⁵⁷

„Město na úpatí skály; jako mech, kapradiny a borůvčí křovisko, co obrůstá kmen padlého dubu; jak vlečka plynoucí u noh vysoké dámy; jak družina za pánem; jako temná brázda, která zůstala v rozryté zemi po bílé plužní radlici; i jak úplav lodi viděn shora.“¹⁵⁸

Zobrazení vztahu města a hradu na návrší pomocí metaforické rostliny, která obrůstá kmen padlého dubu, vykresluje nesamostatnou existenci, téměř parazitickou na zbytcích suverénního bytí. Z tohoto hlediska se motiv z devatenáctého století – zeleň porůstající ruiny jako symbol nového života – stává problematickým a bližším spíše chápání Wyspiańského než Herberta. Tuto metaforu autor umístil do sledu rétorických příměrů, složených z pojmů vzdálených současné mentalitě a tradici, jako by psal spíše báseň než fantaskně-ironický příběh z prostředí domovského města. V této rétorice vězí zrnko žertu, literární hry příznačné pro celý útvar, zcela odlišný od Wyspiańského patosu *Akropolis*. Nicméně jedno z přirovnání – město jako temná brázda v zemi po radlici – vytváří přerušení principu pobavení motivem z kulturní tradice.

Skála s hradem je Wawel, jeho je i neštěstím a vlivem času padlý kmen dubu, vrak lodi rozbité v bouři dějin a on orá i brázdu na osev. Brázdu tak můžeme chápat jako znak otevřenosti do budoucnosti. Neohlíží se jen za slávou minulosti, ale dívá se, co by z bohaté

---

¹⁵⁷ MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 314.

¹⁵⁸ KIJOWSKI, Andrzej. *Dziecko przez ptaka...*, cit. d., s. 5.

Vlastní překlad z:

„Miasto u stóp skały; jak mchu, paproci i borówczanych krzaków gęstwa, co pień obrasta zwalonego dębu; jak tren faldzisty u stóp wielkiej damy; jak orszak za panem, i jak bruzda ciemna, którą pozostawia w rozciętej ziemi plugu lemiesz biały; i jak ślad okrętu z wysoka widziany.“

a slavné polské historie ještě mohlo vzrůst v budoucnosti.¹⁵⁹ Takový obraz navrácí plnou váhu symbolice Wawelu, že pravda v paměti národa se může ukázat silnější než krutost času nebo zbídačení člověka.

---

¹⁵⁹ MIODŃSKA-BROOKES, Ewa. *Tradycja symboliki Wawelu...*, cit. d., s. 315.

5. ZÁVĚR

Závěrem lze říci, že Wawel i celý Krakov jsou zdrojem inspirace k vytváření nových uměleckých děl po celá staletí. Plní tak důležitou roli v oblasti národní kultury a formování polské identity. Nabraly časem význam míry a systému odkazů, podle kterých bylo chápáno a oceňováno vlastní místo ve světě.

Krakovko-wawelský prvek má společné rysy s ostatními slovanskými kulturami. Stmeluje je jakási univerzálnost elementů evropské kultury, které se opakují ve většině legend slovanských národů. Specifickým rysem v polské tradici je tu pak také osobitý a bezprostřední kontakt s místem. Jednotlivá díla tak zobrazují rozmanitou škálu náhledů a emocí, které vzbuzovaly Wawel a Krakov v myslích umělců, od Wincenta Kadłubka, až po Andrzeja Kijowského.

Díla, zabývající se národní tradicí a symbolikou Wawelu i Krakova, byla tvořena ve fázích s rozličnou intenzivností. Prvním mezníkem byla ztráta postu Wawelu jako hlavního královského sídla, a tak pro Krakov i skomírání typických rysů hlavního města. Poté byla wawelská tematika opět oživena v souvislosti se zklamáním z rozdělení Polska. Dalším zlomem pak byla druhá světová válka. Symbolický význam Wawelu v celé tradici národní kultury většinou zrcadlí vlastenecké tendence, ať už je přirovnáván ke knize dějů či Akropole.

Za zrod symboliky Wawelu jako motivu národní kultury můžeme brát legendy o založení Krakova a Wawelu v *Kronice* Wincenta Kadłubka či v pozdějším díle Marcina Bielského *Kronika wszystkiego świata*. V staropolské kultuře symbolika Wawelu vyjadřuje především ideu dokonalé a harmonické soudržnosti mnoha elementů, které stvrzují pocit kolektivní identity, plného a svobodného rozvoje.

S aktem záborů byla pozornost věnována katedrále. Wawelský hrad byl hanoben okupačními vojsky. Tato katastrofa s sebou nesla proces degradace a odsunutí Wawelu i Krakova na okraj dějin i povědomí Poláků. Idea vážnosti království přetrvávala spíše jen jako nekropole uvnitř katedrály a v jejích kryptách. Wawel byl viděn jako zbořená Trója, ztracený Sión, Jeruzalém.

Později se okruh symbolických interpretací soustředil především okolo porovnávání aktuální doby s minulostí a tradicí. Wawel byl líčen jako symbol uzavřené historické éry, jako umělecká ilustrace a soupis polské historie – kniha dějin. Všechny interpretace podtrhovaly především uměleckou hodnotu, současně povznášely a poetizovaly historii.

Symbol knihy v povědomí Poláků doprovázela ještě jiná sféra významů, představujících Wawel jako panteon. Nejvýrazněji se motiv panteonu projevoval prostřednictvím motivu královských hrobů a památných kopců, mohyl. Takto viděný Wawel zatemnil dávnou velkolepost a vzbouzel tesknění po tom, co bylo.

V 19. století se tak umělci více než kdy jindy vraceli k tématice Wawelu i Krakova. Wawelské návrší se stalo jakýmsi svatostánkem polského národa. Autoři se zabývali polskou historií, soustředili se na dávná slavná léta polského národa. Wawel byl vnímán jako zachráněná dávná relikvie, bez které by nebylo možné znovu obnovit vlast. Polský národ se snažil o vymanění hradu z rakouské sféry vlivu, aby ho mohl následně rekonstruovat. Wawel se stal více než kdy jindy symbolem polského národa a historické kontinuity. Byl i inspirací neogotického sídla ve vsi Młoszowa. Viditelný vliv Wawelu je pozorovatelný na pojmenováních jednotlivých částí objektu i ve vrstvě historicko-legendární, představuje tak ukázkový příklad mystifikace v polském umění 19. století.

Symbolický význam Wawelu jako polského svatostánku a nekropole se ještě více upevnil patriotickými pohřby polských národních hrdinů ve wawelské katedrále, zejména literáta Adama Mickiewicze.

Speciální pozornost si zaslouží Stanisław Wyspiański, který propojil emocionální vnímání Wawelu s kognitivním. Řada jeho děl byla značně ovlivněna jeho osobním spojením s městem i hradem. Dokázal zachytit na Wawelu především to, co je zásadní, význačné a zároveň reprezentativní pro symbolický celek. Wawel je pro Wyspiańského pomocníkem k pochopení světa. V jeho dramatu *Wyzwolenie* je Wawel ztotožňován s motivem katedrály. Vedle toho v dramatu *Akropolis* je Wawel hlavní personou, reprezentovanou a konstituovanou ožvlými uměleckými díly, které tvoří podstatu katedrály. Wyspiański přebíral i ustálenou tradici vidění Wawelu jako hřbitova či ruiny a propojil jej s významem pomíjivosti. Wyspiański vidí ve Wawelu nejen knihu dějin, ale spíše knihu záznamů tvůrčího úsilí a kulturního dědictví.

V poválečném období se tematika Wawelu v uměleckých dílech soustředila především okolo třech zásadních námětů. Trval stále pocit bolesti a zármutku z uplynulých let. Krakov byl relativně válkou ušetřen a představoval tak pro umělce symbol spásy a vzkříšení polského národa. Znovu se objevil i motiv Wawelu jako Akropolu. Nikoliv však jako u Stanisława Wyspiańského, je zde spíše vyjádřen kritický odstup a nadhled k polskému národu. Spojujícím prvkem byla jen idea symboliky Wawelu, díky které získala polská kultura místo i na úrovni evropské kultury. Třetí prvek kontinuity a interpretace symboliky Wawelu odkazuje na tradici 19. století, zvláště pak na jeho vyvrcholení na přelomu století v tvorbě

Stanisława Wyspiańskiego. Znaký národní historie jsou propojovány s osobními záležitostmi. Vytváří další symbolický význam, který představuje Wawel jako vzor řádu a smyslu. Představuje ale i víru v budoucnost polského národa.

Summary

Wawel and all Krakow are the source of inspiration for the creation of new works of art for centuries. They play an important role in the field of national culture and the formation of Polish identity. They grasped the importance of the degree and the system of links that saw and appreciated its own place in the world.

The Krakow-Wawel element has common features with other Slavic cultures. A specific feature in the Polish tradition is the individual and immediate contact with the place. The works show a wide range of insights and emotions that Wawel and Krakow have inspired in the minds of artists, from Wincenty Kadłubek to Andrzej Kijowski.

Works dealing with the national tradition and symbolism of Wawel and Krakow were formed in three phases. The first reversal was the loss of Wawel's post as the main royal seat and the dying of typical features of the capital. The second reversal was the division of Poland. Another turning point was the Second World War. The symbolic meaning of Wawel in the whole tradition of national culture usually mirrors patriotic tendencies.

The beginning of Wawel's symbolism as a theme of national culture is to take legends about the founding of Krakow and Wawel. In the ancient culture of Wawel symbolism expresses above all the idea of the perfect and harmonious coherence of many elements that confirm the sense of collective identity, full and free development.

With the act of conquest, attention was paid to the cathedral. The Wawel Castle was defrauded by the occupying troops. This catastrophe has led to the degradation process and the displacement of both Wawel and Krakow to the brink of history and the awareness of the Poles. The idea of the seriousness of the kingdom persisted mainly as a necropolis inside the cathedral and its crypts. Later, the circle of symbolic interpretations focused mainly on comparing the current time with the past and the tradition. Wawel was depicted as a symbol of a closed historical era, such as an artistic illustration and an inventory of Polish history - a book of history. The symbol of the book in the Poles' consciousness was accompanied by another sphere of meanings representing Wawel as a pantheon. Most notably, the pantheon motif manifested itself over the theme of royal graves and memorable hills. Wawel, who was seen in this way, obscured the ancient grandeur and rebelled after what had been.

In the 19th century, artists returned more than ever to Wawel and Krakow. The Wawel hill became a kind of tabernacle of the Polish nation. Wawel was perceived as a rescued ancient relic without which it would not be possible to rebuild his country. He has become more than ever the symbol of the Polish nation and historical continuity. The symbolic

meaning of Wawel, such as the Polish tabernacle and the necropolis, was further strengthened by the patriotic burials of Polish national heroes in the Wawel Cathedral.

Special attention is paid to Stanisław Wyspiański, who linked Wawel's emotional perceptions with cognitive. He was able to capture Wawel, above all, what is essential, significant and representative for the symbolic whole. Wawel is a Wyspiański helper for understanding the world. He sees in Wawel not only a book of history, but rather a book of records of creative efforts and cultural heritage.

In the postwar period, Wawel's theme in artworks focused on three main themes. He still felt the pain and grief of the past years. Krakow was relatively spared by war, and he thus represented the artist as a symbol of the salvation and resurrection of the Polish nation. The Wawel theme again appeared as an Acropolis. The third element of continuation and interpretation of Wawel symbolism creates another symbolic meaning, which represents Wawel as a pattern of order and meaning. It also represents faith in the future of the Polish nation.

Streszczenie

Wawel i cały Kraków są źródłem inspiracji do tworzenia nowych dzieł sztuki, od czasów staropolskich aż po najnowsze. Wykonują ważną rolę w kulturze narodowej oraz formowaniu polskiej tożsamości. Nabierały z czasem znaczenia miary i systemu powiązań, wedle którego rozumiano i oceniano swoje miejsce w świecie.

Wątek krakowsko-wawelski ma wspólne cechy z innymi kulturami słowiańskimi. Specyficzną cechą polskiej tradycji jest indywidualny i bezpośredni kontakt z miejscem. Dzieła pokazują szeroki repertuar wrażeń i emocji, które wzniecały Wawel i Kraków w umysłach artystów, od Wincentego Kadłubka po Andrzeja Kijowskiego.

Utwory dotyczące tradycji narodowej i symboliki krakowsko-wawelskiej ukształtowały się w trzech fazach. Pierwszym przedziałem była utrata przez Wawel funkcji głównej rezydencji królewskiej i zanikanie stołecznego charakteru Krakowa. Drugą cezurą był rozbiór Polski. Kolejnym punktem zwrotnym była II wojna światowa. Symboliczne znaczenie Wawelu odzwierciedla w całej tradycji kultury narodowej zwykle tendencje patriotyczne.

Na początku symboliki Wawelu jako motywu kultury narodowej stoi legenda o założeniu grodu. W kulturze staropolskiej Wawelu symbolika wyraża przede wszystkim ideę doskonałej i harmonijnej spójności wielu elementów, które potwierdzają poczucie zbiorowej tożsamości, pełnego i swobodnego rozwoju.

Z aktem rozbiorów wiąże się przesunięcie punktu ciężkości z zamku na katedrę. Zamek na Wawelu został zniesławiony przez wojska okupacyjne. Katastrofa ta doprowadziła do procesu degradacji i osuwania się Wawelu i Krakowa na margines dziejów i świadomości Polaków. Idea godności królestwa zdawała się trwać tylko jako nekropolia we wnętrzu i podziemiach katedry wawelskiej. Krąg symbolicznej interpretacji Wawelu ogniskował się wokół porównania chwili aktualnej z przeszłością i tradycją. Wawel był traktowany jako symbol zamkniętej przeszłości historycznej, ilustracji artystycznej oraz inwentarza polskiej historii – księga dziejowa. Symbolowi księgi dziejowej towarzyszyło w świadomości Polaków inne jeszcze pole znaczeń, ukazujące Wawel jako panteon. Motyw panteonu wyrażał się przez temat grobów królewskich oraz memorialnych kopców. Wawel widziany w taki sposób przesłaniał starożytną wielkość i tęsknił po tym, co było.

W XIX wieku artyści powracali bardziej niż kiedykolwiek do tematu Wawel i Kraków. Wzgórze wawelskie stało się sanktuarium narodu polskiego. Wawel był postrzegany jako uratowana starożytna relikwia, bez której nie byłoby możliwe odbudowanie

ojczyzny. Stał się bardziej niż kiedykolwiek symbolem narodu polskiego i ciągłości historycznej. Symboliczne znaczenie Wawelu, takie jak sanktuarium i nekropolia, zostało dodatkowo wzmocnione patriotycznymi pochówkami polskich bohaterów narodowych w katedrze na Wawelu.

Warto zwracać uwagę na Stanisława Wyspiańskiego, który dokonał połączenie wątku poznawczego z emocjonalnym. Umiał dostzec w Wawelu przede wszystkim to, co zasadnicze, uderzające, a zarazem reprezentatywne dla całości symbolicznie rozumianego przedmiotu. Wawel jest dla Wyspiańskiego filtrem do zrozumienia świata. Widzi w nim nie tyle księgę historii, ale raczej księgę zapisów twórczego wysiłku, dorobku kultury.

Powojenny okres w symbolice krakowsko-wawelskiej komponuje się wokół trzech zasadniczych tematów. Pierwszy z nich to uporczywe trwanie wbrew nieszczęściu i spustoszeniu. Uratowany z wojny Wawel i Kraków przedstawiały się jako symbol cudownego ocalenia, odzyskanego na nowo świata i życia. Drugim powrotnym wątkiem symboliki była koncepcja Wawelu – Akropolu. Trzeci element kontynuacji i interpretacji symboliki wawelskiej tworzy kolejne znaczenie symboliczne, które przedstawia Wawel jako wzór ładu i sensu. Ale również przedstawia wiarę w przyszłość narodu polskiego.

Obrazová dokumentace

Jan Albrecht.

Obr. č. 1 – *Nagrobek Jana Olbrachta na Wawelu* (Náhrobek Jana Olbrachta), kresba Michała Stachowicze – 1818, *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*.

URL: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6144266>>.

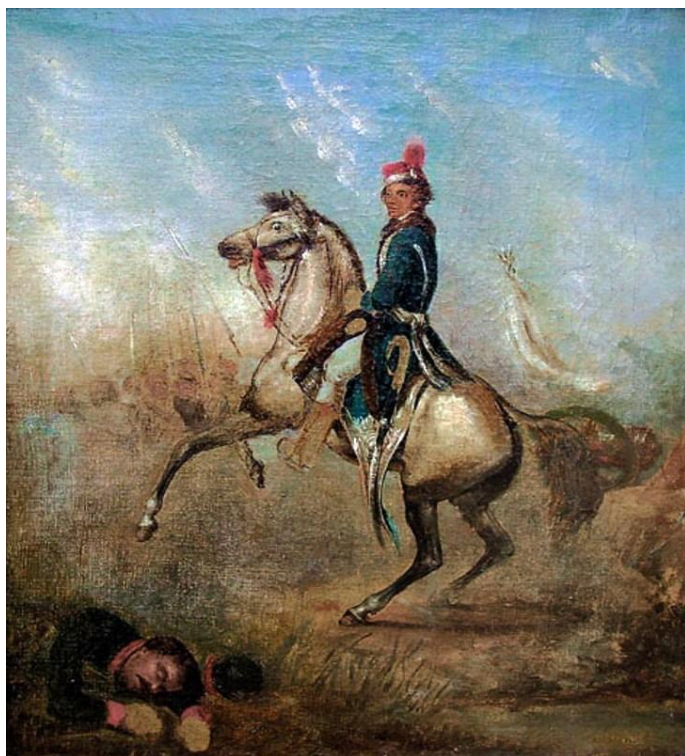

Stefan Batory.

Obr. č. 2 – *Nagrobek Stefana Batorego* (Náhrobek Štěpána Báthoryho), kresba Michała Stachowicze – 1817, *Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*.

URL: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=6142932>>.

Obr. č. 3 – *Tadeusz Kościuszko na koniu* (Tadeusz Kościuszko na koni) od Michała Stachowicze – 1821, olej na płótně, 46 x 42,5 cm, Muzeum Historyczne Miasta Krakowa.

URL: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1624558>>.

Obr. č. 4 – *Przysięga T. Kościuszki na rynku w Krakowie* (Přísaha T. Kościuszki na náměstí v Krakově) od Michała Stachowicze – 1804, kvaš, 48,5 x 75,5 cm.

URL: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Stachowicz_Przysi%C4%99ga_T._Ko%C5%9Bciuski_na_rynku_w_Krakowie.jpg>.

Obr. č. 5 – *Wawel od strony Zwierzyńca* (Wawel ze strony od Zwierzyńce) od Saturnina Świerzyńskiego – 1871, olej na płótně, 28,1 x 21 cm, Muzeum Górnośląskie w Bytomiu.
URL: <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Swierzynski/Images/Wawel_2.jpg>.

Obr. č. 6 – *Wawel od południowego zachodu* (Wawel z jiozápadu) od Saturnina Świerzyńskiego – 1874, olej na płótně, 50,5 x 63,5 cm, Zamek Królewski na Wawelu.
URL: <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Swierzynski/Images/Wawel_1.jpg>.

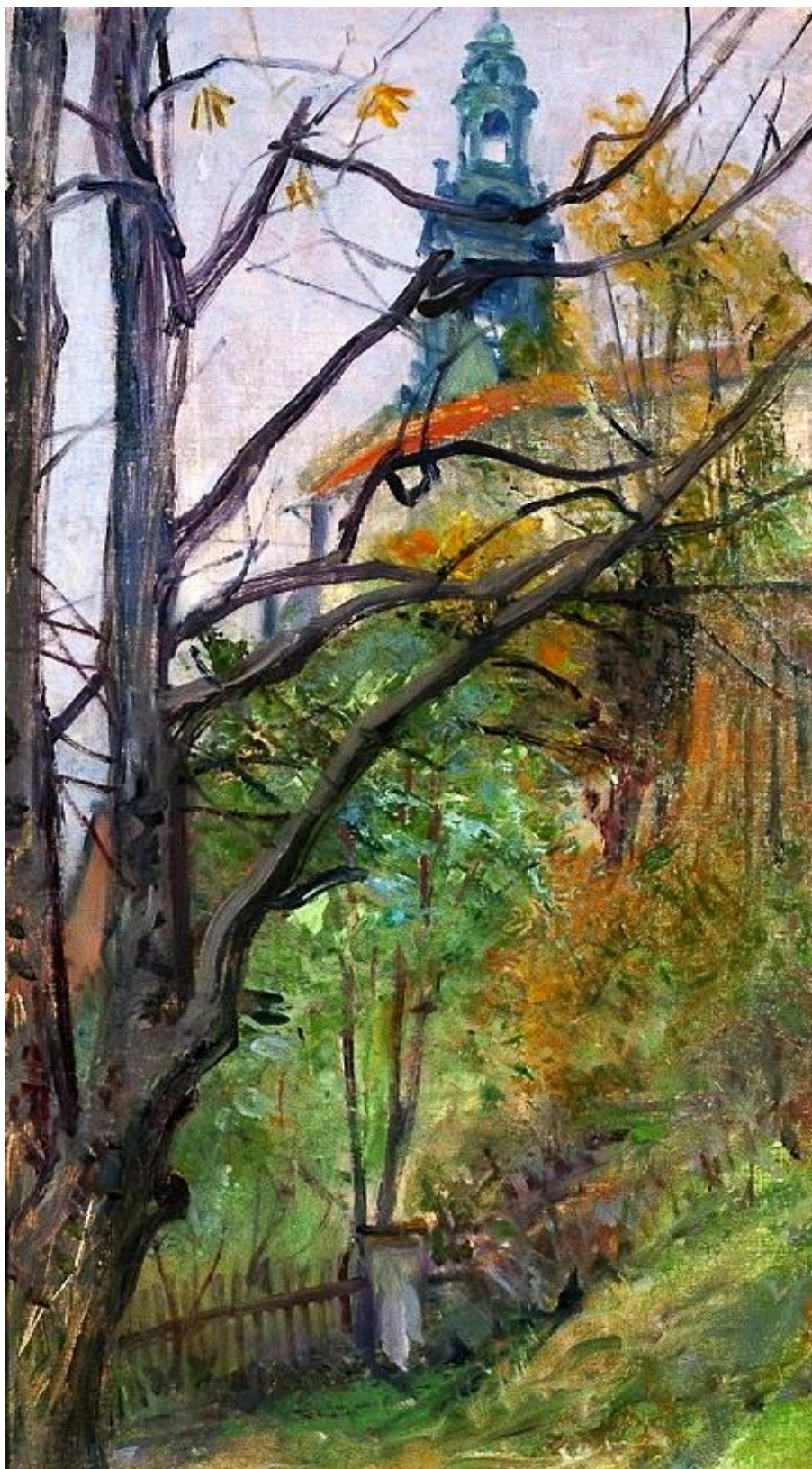
Obr. č. 7 – *Wnętrze katedry na Wawelu* (Interiér katedrály na Wawelu) od Saturnina Świerzyńského – 1877, olej na płótně, 120 x 82 cm, Państwowe Zbiory Sztuki na Wawelu.

URL: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Saturnin_%C5%9Awierzy%C5%84ski,_Wn%C4%99trze_katedry,_1877.jpg>.

Obr. č. 8 – Młoszowa, neogotické sídlo Florkiewiczů.

URL: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1831024>>.

Obr. č. 9 – *Widok na Wawel* (Pohled na Wawel) od Stanisława Wyspiańskiego – 1894, olej na plátně, 62,5 x 32,5 cm, Muzeum Narodowe w Warszawie.

URL: <<https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=1484500>>.

Obr. č. 10 – *Planty o świcie* (Planty za úsvitu) od Stanisława Wyspiańskiego – 1894, olej na plátně, 101 x 201,5 cm, soukromý vlastník, uloženo v depozitu (Muzeum Narodowe w Krakowie).

URL: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/Wyspianski%2C_Planty_o_swicie%2C_1894.jpg>.

Obr. č. 11 – Projekty vitráží Stanisława Wyspiańskiego do wawelské katedrály (popis od levé strany):

- Henryk Pobożny (Jindřich Pobožný) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.
- Kazimierz Wielki (Kazimír Veliký) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.
- Święty Stanisław (Svatý Stanislav) od Stanisława Wyspiańskiego – 1900 - 1902, pastel, 436 x 148 cm, Muzeum Narodowe w Krakowie.

URL: <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wyspianski/Images/Henryk_Pobozny.jpg>, <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wyspianski/Images/Kazimierz_Wielki.jpg>, <http://www.pinakoteka.zascianek.pl/Wyspianski/Images/Sw_Stanislaw.jpg>.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

HEJČL, Jan. *Bible česká. Díl první: Knihy starého zákona*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1917, s. 1348.

HERBERT, Zbigniew. *Struna światła*. Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskie, 1994, s. 83. ISBN 83-7023-354-6.

KIJOWSKI, Andrzej. *Dziecko przez ptaka przyniesione*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1968, s. 161. ISBN 838856031X.

KONOPNICKA, Maria. *Poezye wydanie zupełne, krytyczne tom VIII*. Warszawa, Lublin, Łódź, Kraków: Nakład Gebethnera i Wolffa, 1915, s. 328.

KRASIŃSKI, Zygmunt. *Listy do Henryka Reeve*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, s. 1463. ISBN 83-06-00101-X.

LICHOCKI, Filip. *Dyaryusz przyjazdu Najjaśniejszego Stanisława Augusta Króla Polskiego szczęśliwie nam teraz panującego do Miasta Stołecznego Krakowa powidzeniu się z Józefem II. Cesarzem Rzymsko-Niemieckim y Katarzyną II Imperatorową Rosyiską. Na granicy państwa swojego spisany*. Kraków: Kosztem y drukiem Ignacego Grebla, 1787, s. 106.

PRZEDZIECKI, Andrzej (ed.). *Magistri Vincentii episcopi Cracoviensis Chronica Polonorum sive originále regum et principum Poloniae*. Kraków, 1862, 537 s.

ŚWIERZYŃSKI, Saturnin. *Obrazy z naszej przeszłości*. Kraków: W drukarni "Czasu" Fr. Kluczyckiego i Sp., 1884, s. 60.

TARNOWSKI, Władysław. *Poezye Studenta, Tom I. Na Wawelu*. Lipsk: Wydawnictwo F. A. Brockhaus 1863, s. 387.

WASILEWSKI, Edmund. *Katedra na Wawelu*. Poznań: Księgarnia N. Kamieńskiego i Spółki, 1846, s. 35.

WYSPIAŃSKI, Stanisław. *Akropolis*. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1904, s. 94. ISBN 978-83-288-1028-0.

WYSPIAŃSKI, Stanisław. *Wyzwolenie*. Kraków: Fundacja Nowoczesna Polska, 1903, s. 101. ISBN 978-83-288-1035-8.

Literatura

BANACH, Jerzy. *Dawne widoki Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1983, s. 240. ISBN 83-08-00713-9.

BANACH, Jerzy. Michała Stachowicza „*Monumenta regum Poloniae Cracoviensia*“. In: *Folia Historiae Artium*, 12, Kraków: PAN, 1976, s. 131 - 157 (27). ISSN 0071-6723.

BAKOWSKI, Klemens. *Podania i legendy krakowskie*. Kraków: W drukarni "Czasu" Fr. Kluczyckiego i Sp. pod zarządem J. Łakocińskiego, 1899, s. 96.

BIENIARZÓWNA, Janina – MAŁECKI, Jan Marian. *Dzieje Krakowa. T. 3, Kraków w latach 1796-1918*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1979, s. 435. ISBN 83-08-00116-5.

BOHDANOWICZ, Halina. *I zawsze Kraków*. Warszawa: Sport i Turystyka, 1980, s. 239. ISBN 83-217-2299-7.

BUJAK, Adam. *Nekropolie królów i książąt polskich*. Warszawa: Sport i Turystyka, 1988, s. 40. ISBN 8321727204.

BUREK, Ryszard (red.). *Encyklopedia Krakowa*. Warszawa-Kraków: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2000, s. 1135. ISBN 83-01-13325-2.

BURKOT, Stanisław. *Literatura polska 1939 – 2009*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2010, s. 528. ISBN 978-83-01-16289-4.

CEGIELSKI, Tadeusz – KĄDZIELA, Łukasz. *Rozbiory Polski 1772-1793-1795*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, 1990, s. 351. ISBN 830204041X.

DOBRZYCKI, Jerzy. *Michał Stachowicz: w setną rocznicę śmierci*. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1925, s. 24.

DZIEWULSKA, Joanna M. Pałac czy zamek? Neogotycka siedziba w Młoszowej. In: *Małopolska: Regiony - Regionalizmy - Małe Ojczyzny*, 14. Kraków: Małopolski Związek Regionalnych Towarzystw Kultury, Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie, 2012, s. 275 – 278 (4). ISSN 1641-1102.

ENGELKING, Leszek. Aluzje do “Dziadów” Adama Mickiewicza w “Wyzwoleniu” Stanisława Wyspiańskiego. In: *“Zagadnienia Rodzajów Literackich”*, t. 47, z. 1-2 (93-94), Łódź: Łódzkie Towarzystwo Naukowe, 2004, s. 153 – 174 (22). ISSN 0084-4446.

ESTREICHER, Karol. *Bibliografia Polska: XIX. stolecia, Tom 4 (R-U)*. Kraków: Wydanie Akademii Umiejętności, staraniem Komisji bibliograficznej, 1878, s. 629.

ESTREICHER, Stanisław. *Znaczenie Krakowa dla życia narodowego polskiego w ciągu XIX wieku*. Kraków: W. L. Anczyc, 1931, s. 79.

FABIAŃSKI, Marcin. *Złoty Kraków*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2010, s. 334. ISBN 978-83-08-04442-1.

FISCHINGER, Barbara. Obraz Saturnina Świerzyńskiego – Wnętrze katedry wawelskiej. In: *Studia do Dziejów Wawelu*, 5. Kraków: Państwowe zbiory sztuki, 1991, s. 497 – 505 (9). ISSN 0137-5296.

FRANASZEK, Andrzej. *Ciemne źródło: (o twórczości Zbigniewa Herberta)*. London: Puls Publications, 1998, 246 s. ISBN 1-85917-076-5.

FRANASZEK, Antoni. *Wawel*. Warszawa: Arkady, 1988, s. 132. ISBN 8321334482.

FRYCZ, Jerzy. *Restauracja i konserwacja zabytków architektury w Polsce w latach 1795 – 1918*. Warszawa: PAN, 1975, s. 343.

GRABOWSKI, Ambroży. *Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic*. Kraków: J. Matecki, 1822, s. 327.

GRABOWSKI, Zbigniew. *Powstanie Styczniowe*. Warszawa: Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, 2013, s. 103. ISBN 9788363755065.

GRODZICKI, Stanisław – KOZŁOWSKI, Eligiusz. *Polska zniewolona: 1795 – 1806*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawcza, 1987, s. 80. ISBN 83-03-01912-3.

Heraldika. In: *Ottův slovník naučný, díl jedenáctý*. Praha: Argo, 1998, s. 1066. ISBN 80-7203-180-5.

CHRZANOWSKI, Ignacy. *Optymizm i pesymizm Polski: studia z historii kultury*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1971, s. 483. ISBN 83-7060-252-5.

JAROSZEWSKI, Tadeusz Stefan. *O siedzibach neogotyckich w Polsce*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981, s. 368. ISBN 83-01-01758-9.

KORNHAUSER, Julian. "Struna światła": między ocaleniem a niepokojem. In: *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 3 (62), Warszawa: PAN, 2000, s. 20 – 27 (8). ISSN 0867-0633.

KOSTKIEWICZOWA, Teresa. *Oświecenie. Słownik literatury polskiej*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Oświatowe, 2007, s. 256. ISBN 978-83-7420-092-9.

KRZYŻANOWSKI, Julian (red.). *Literatura polska. Przewodnik encyklopedyczny A-M*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1984, s. 703. ISBN 83-01-01520-9.

KWIATKOWSKA, Agnieszka. *"Tradycja, rzecz osobista": Julian Przyboś wobec dziedzictwa poezji*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 2012, s. 311. ISBN 978-83-232-2400-6.

LEM, Stanisław. Andrzeja Kijowskiego poema narodowe. In: *Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja* 3 (15), Warszawa: PAN, 1992, s. 151 – 158 (8). ISSN 0867-0633.

MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Ze slovanských legend a pověstí*. Praha: Melantrich, 1975, s. 370. ISBN 32-020-75.

Mickiewicz na Wawelu: album pamiątkowe złożenia zwłok wieszca w krypcie katedralnej: Kraków, 4 lipca 1890. Kraków: K. Bartoszewicz, 1890, s. 19.

MICHALCZYK, Zbigniew. *Michał Stachowicz (1768-1825): krakowski malarz między barokiem a romantyzmem*, tom I. Warszawa: Instytut Sztuki PAN, 2011, s. 346. ISBN 978-83-923438-6-8.

MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Studia o kompozycji dramatów Stanisława Wyspiańskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydawnictwo PAN, 1972, s. 137.

MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. Tradycja symboliki Wawelu w polskiej literaturze. In: *Ruch Literacki* 4 (187), Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich - Wydaw. PAN, 1991, s. s. 299 – 315 (17). ISSN 0935-3502.

MIODOŃSKA-BROOKES, Ewa. *Wawel – „Akropolis“*. Kraków, 1980, s. 298. ISBN 89-08-00421-0.

NOWAKOWSKI, Jan. *Wyspiański: Studia o dramatach*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1972, s. 200.

ORŁOWSKI, Stanisław. *Zespół pałacowy-parkowy na tle dziejów Młoszowej*. Trzebinia: Wydawnictwo Promocji Powiatu, Miasta i Gminy PROMO, 2003, s. 123. ISBN 8391778525.

PIERADZKA, Krystyna. Kraków w relacjach cudzoziemców X – XVII wieku. In: *Rocznik Krakowski* 28, Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1937, s. 183 – 224 (42). ISSN 0080-3499.

POGORZELSKA, Joanna (red.). *Młoda Polska - słowa, obrazy, przestrzenie. W hołdzie Stanisławowi Wyspiańskiemu. Wystawa - 9 października - 31 grudnia 2007 roku*. Warszawa : Muzeum Literatury im. Adama Mickiewicza, 2007, s. 269. ISBN 9788389378309.

POPIEL, Magdalena. *Wyspiański: mitologia nowoczesnego artysty*. Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, 2008, s. 364. ISBN 978-83-242-0972-9.

PRZYBYSZEWSKI, Wojciech. *Mistrzowie i dyletanci. Spotkania ze sztuką polską XIX wieku*. Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie, 2012, s. 272. ISBN 978-83-60959-35-0.

SIEDLECKA, Joanna. *Pan od poezji. O Zbigniewie Herbercie*. Warszawa: Prószyński i S-ka, 2002, s. 425. ISBN 8373371753.

SKĄPSKA-ŚWIĘCICKA, Irena. Początki wystaw artystycznych w Krakowie. In: *Rocznik Krakowski*, 41. Kraków: Towarzystwo Miłośników Historii i Zabytków Krakowa, 1970, s. 29 – 56 (28). ISSN 0080-3499.

SKOWRON, Ryszard. *Wawel. Kronika dziejów*. Kraków: Nowa Galicja, 2001, s. 367. ISBN 83-88476-05-X.

SZABŁOWSKI, Jerzy (ed.). *Miasto Kraków. Cz. 1, Wawel*. Warszawa: Ministerstwo kultury i sztuki, 1965, s. 144.

SZCZEPAŃSKI, Jan Józef. *Nasze nie nasze*. Kraków: Znak, 1983, s. 112. ISBN 8370061923.

TOMASZEWSKA, Wiesława. *Andrzej Kijowski. Biografia - bibliografia - recepcja. Studium dokumentacyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, 2005, s. 522. ISBN 83-7072-361-6.

TOMCZYK-MARYON, Marta. *Wyspiański*. Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 2009, s. 293. ISBN 978-83-06-03191-1.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom 2. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1992, s. 320. ISBN 8-39002-030-0.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom 8. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 320. ISBN 8-38660-007-1.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom 9. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1994, s. 320. ISBN 8-85176-012-6.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom 17. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 320. ISBN 8-38660-016-0.

Wielka Ilustrowana Encyklopedia Powszechna, tom 18. Kraków: Wydawnictwo Gutenberg, 1995, s. 338. ISBN 8-38660-017-9.

WILK, Bernadera. *Uroczystości patriotyczno-religijne w Krakowie w okresie Autonomii Galicyjskiej (1860-1914)*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe PAT, 2006, s. 172. ISBN 978-83-7438-099-7.

WINDAKIEWICZ, Stanisław, *Dzieje Wawelu*. Kraków: Wydawnictwo Wawelskie, 1991, s. 237. ISBN 83-85347-00-3.

WYROZUMSKI, Jerzy. *Cracovia Mediaevalis*. Kraków: Avalon, 2010, s. 519. ISBN 978-83-60448-95-3.

ZBIJEWSKA, Krystyna. *Krakowskim szlakiem Stanisława Wyspiańskiego*. Warszawa – Kraków: Wydawnictwo PTTK „Kraj“, 1986, s. 112. ISBN 83-7005-069-7.

ZDRADA, Jerzy. *Wielka Emigracja po Powstaniu Listopadowym*. Warszawa: Krajowa Agencja Wydawnicza RSW "Prasa-Książka-Ruch", 1987, s. 80. ISBN 8303021257.

ZIEJKA, Franciszek. Wawelska katedra – kamienna księga dziejów Polski i kościoła. In: *Czasopismo Techniczne. Technical Transactions*, 19 (108). Kraków: Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2011, s. 340 – 344 (5). ISSN 0011-4561, ISSN 1897-6271.

ZIĘTKIEWICZ-KOTZ, Joanna (red.). *Wzgórze wawelskie w słowie i w obrazie: z badań nad kulturą wieku XIX*. Kraków: Zamek Królewski na Wawelu - Państwowe Zbiory Sztuki, 2014, s. 179. ISBN 978-83-61866-45-9.

Złożenie zwłok Adama Mickiewicza na Wawelu dnia 4go Lipca 1890 roku: Książka pamiątkowa. Kraków: Drukarnia Związkowa, 1890. s. 144.

ŻYPOWSKI, Leon. *Powstanie listopadowe*. Lwów: Wydawnictwo Zakładu Narod. im. Ossolińskich, 1926, s. 48.